

MENAXHIMI I MBETURINAVE NË KOSOVË: SFIDAT DHE MUNDËSITË

MENAXHIMI I MBETURINAVE NË KOSOVË:

Sfidat dhe Mundësitë

Falënderimet

Ky publikim është një ndërmarrje e përbashkët e Asociacionit të Komunave dhe projektit për Decentralizim dhe përkrahje të komunave (DEMOS) të organizatës Helvetas Swiss Intercooperation (HSI), financuar nga Zyra Zvicerane për bashkëpunim në Kosovë.

Analiza është shkruar nga:

1. Ardi Shita – këshilltar ligjor (HSI/RECURA Financials) dhe
2. Pëllumb Gjinolli (HSI/RECURA Financials)

Me përkrahje nga:

1. Felix Schmidt – këshilltar ndërkombëtar (HSI/CSD Engineers);
2. Gani Berisha (AKK);
3. Anëtarët e Kolegjiut të AKK-së për Shërbime publike;
4. Shqiponja Vokshi (HSI/DEMOS);
5. Majlinda Jupolli (HSI/DEMOS).

Mendimet, gjetjet dhe përfundimet ose rekomandimet e shprehura në këtë publikim janë ato të autorëve dhe nuk reflektojnë domosdoshmërisht qëndrimet e AKK-së, HSI-së ose të Qeverisë Zvicerane.

Prishtinë, 2017

Lista e shkurtesave

AKK	Asociacioni i Komunave të Kosovës
ATK	Administrata Tatimore e Kosovës
BE	Bashkimi European
DEMOS	Projektit për Decentralizim dhe përkrahje të komunave
GIZ	Organizata Gjermane për Bashkëpunim Ndërkombëtar
GPS	Sistemi Gjeografik i Pozicionimit
HSIK	Helvetas Swiss Intercooperation Kosovë
KEDS	Kompania Kosovare për Distriburimin e Energjisë Elektrike
KRM	Kompani Rajonale e Mbeturinave
KRPP	Komisionit Rregullativ i Prokurimit Publik të Kosovës
MAPL	Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
MAP	Ministria e Administratës Publike
MEF	Ministria e Financave
MM	Menaxhimi i mbeturinave
MMPH	Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
NP	Ndërmarrje Publike
PPP	Partneritet Publiko-Privat

Tabela e përmbajtjes

1. Hyrje.....	7
2. Menaxhimi i mbeturinave në Kosovë: korniza ligjore	8
2.1. Kompetencat e komunave në menaxhimin e mbeturinave	11
2.2. Përzgjedhja e modelit të operatorit.....	11
2.3. Statusi i Ndërmarrjeve Publike	12
2.4. Financimi i NP-ve dhe privilegjet e tjera	14
2.5. Përgjegjësia dhe mekanizmat e inkasimit të tarifave	14
2.6. Rregulloret për mbeturinat.....	15
2.7. Prokurimi i përbashkët i shërbimeve për menaxhimin e mbeturinave.....	16
2.8. Iniciativat aktuale komunale	16
2.9. Aranzhimet e nevojshme me Ministrinë e Financave.....	18
2.10. Konkluzione.....	18
3. Menaxhimi i mbeturinave: Gjendja ekzistuese në komunat e përzgjedhura të Kosovës	19
3.1. Korniza institucionale - Rolet dhe përgjegjësitë në menaxhimin e mbeturinave	19
3.2. Korniza teknike – Aspektet teknike në menaxhimin e mbeturinave	25
3.3. Korniza Financiare – financimi i shërbimeve që lidhen me menaxhimin e mbeturinave	32
4. Ndërgjegjësimi i publikut	38
Shtojca 1:	54

Lista e tabelave

Tabela 1: Modelet e operimit: Avantazhet dhe disavantazhet	21
Tabela 2: Modelet e operimit në komunat e analizuara	22
Tabela 3: Sistemi i grumbullimit të mbeturinave në komunat e analizuara.....	25
Tabela 4: Mbulueshmëria e territorit dhe numri i deponive ilegale në komunat e analizuara	26
Tabela 5: Klientët, faturimi dhe inkasimi për KRM Pastrimi Janar - Dhjetor 2016	27
Tabela 6: Krahësimi i bazës së të dhënave në mes kompanive që ofrojnë shërbimin e grumbullimit të mbeturinave, regjistrimit të popullsisë dhe KEDS	28
Tabela 7: Krahësimi i bazës së të dhënave në mes KRM Pastrimi dhe ATK për biznese	29
Tabela 8: Krahësimi i mirëmbajtjeve vjetore të kamionëve sipas komunave.....	30
Tabela 9: Tarifat për grumbullimin e mbeturinave në Komunat e analizuara.....	34
Tabela 10: Performanca financiare e KRM Pastrimi gjatë vitit 2016 në komunën e Prishtinës dhe Graçanicës.....	34
Tabela 11: Performanca financiare e KRM Çabratit	35
Tabela 12: Sistemi i faturimit dhe inkasimit në komunat e analizuara	36
Tabela 13: Borxhlinjtë e KRM sipas kategorive	38
Tabela 14: Sintëza e studimit dhe propozimet.....	39
Tabela 15: Propozimet për veprim.....	41

Lista e figurave

Figura 1: Potenciali i klientëve që duhen të futen në sistemin e grumbullimit të mbeturinave	36
Figura 2: Rezultati i kalkulimit të kostos të skenarëve të ndryshëm	46
Figura 3: Pamje nga GIS - (Shkodra, 2016)	48
Figura 4: Raporti i monitorimit të qytetit Chiclayo	50
Figura 5: Pamje nga GIS	51
Figura 6: Pamje nga softueri për MM.....	52
Figura 7: Sistemi i GPS	53

1. HYRJE

Analiza “Menaxhimi i mbeturinave në Kosovë – sfidat dhe mundësitë”, është vlerësuar si nevojë për të qartësuar përgjegjësitë e secilit nga aktorët e përfshirë në këtë sektor dhe po ashtu për të identifikuar se cilat janë ngecjet dhe hapat që duhen të ndërmirren për përmirësimin e situatës.

Objektivat e analizës

- Të sqarohen përgjegjësitë e secilit aktor të përfshirë në sektorin e mbeturinave;
- Të identifikohen problemet evidente në këtë sektor;
- Të jipen rekomandime për adresimin e problemeve.

Metodologjia

Me qëllim të identifikimit të sfidave me të cilat ballafaqohet ky sektor, për analizë janë përzgjedhur pesë komuna të Kosovës, të ndryshme si për nga numri i banorëve ashtu edhe nga progresi i punëve në këtë sektor.

Me qëllim të grumbullimit të të dhënave të nevojshme për analizë, janë zhvilluar intervista në forma të ndryshme me të gjithë aktorët e përfshirë në rregullimin e çështjes së menaxhimit të mbeturinave.

Kufizimet

Për të qenë korrekt me lexuesit, duhet të përmenden edhe vështirësitë e hasura gjatë kohës së zhvillimit të analizës. Përgjatë gjithë analizës vërehet se të dhënat nga Komuna e Prizrenit nuk janë të plota dhe kjo për shkak të hezitimit të zyrtarëve (si të komunës ashtu edhe të kompanive të cilat ofrojnë shërbimin e mbeturinave në këtë komunë), për t'i ndarë të dhënat me autorët. Po ashtu, edhe me disa nga aktorët e tjerë, sigurimi i të dhënave nuk ishte i lehtë, gjë që ka ndikuar në zgjatjen e kohës së realizimit të analizës.

2. MENAXHIMI I MBETURINAVE NË KOSOVË: KORNIZA LIGJORE

Korniza ligjore për menaxhimin e mbeturinave në Kosovë është pjesërisht e harmonizuar me Acquis të Bashkimit Europian (BE) për sektorin e mbeturinave. Aktualisht, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor (MMPH) është duke bërë përpjekje për harmonizim të plotë, ku qëllimi kryesor i kornizës aktuale ligjore për menaxhimin e mbeturinave është shmangia dhe reduktimi, sa më shumë që është e mundur, i gjenerimit të mbeturinave, ripërdorimi i elementeve të ripërdorshme të mbeturinave, parandalimi i ndikimeve negative të mbeturinave në mjedis dhe shëndetin e njeriut, si dhe përfundimisht deponimi i mbeturinave në atë mënyrë që është miqësore ndaj mjedisit.

Ligji kryesor që rregullon sektorin e mbeturinave në Kosovë është Ligji nr. 04/L-060 për mbeturinat (“Ligji për mbeturinat”). Ligji për mbeturinat është lex specialis (shqip: ligj special), që nënkupton që kur dy apo më tepër ligje rregullojnë gjendjen faktike të njëjtë apo të ngjashme, ligji që rregullon një qëllim të veçantë (lex specialis) mbizotëron ndaj një ligji që rregullon vetëm çështjet e përgjithshme (lex generalis). Kjo doktrinë e lex specialis është veçanërisht e rëndësishme kur shpjegohet rregullimi i sektorit të mbeturinave në Kosovë në raport me ligjet e tjera, veçanërisht ato që adresojnë krijimin, menaxhimin dhe udhëheqjen e ndërmarrjeve publike (p.sh. Ligji për Ndërmarrjet Publike dhe Ligji për Shoqëritë Tregtare).

Ligje të tjera që në një farë mënyre ndikojnë në rregullimin e sektorit të mbeturinave përfshijnë:

1. Ligji Nr. 03/L-040 për Vetëqeverisjen Lokale (“**Ligji për Vetëqeverisjen Lokale**”);
2. Ligji Nr. 03/L-087 për Ndërmarrjet Publike, i ndryshuar nga ligjet që ndryshojnë Ligjin për Ndërmarrjet Publike Ligji nr. 05/L-009 dhe Nr. 04/L-111 (“**Ligji për NP**”);
3. Ligji Nr. 02/L-123 për Shoqëritë Tregtare, i ndryshuar dhe plotësuar nga Ligji Nr. 04/L-006 (“**LSHT**”);
4. Ligji Nr. 04/L-042 për Prokurimin Publik në Republikën e Kosovës, i ndryshuar dhe plotësuar nga ligjet që ndryshojnë dhe plotësojnë Ligjin për Prokurimin Publik në Republikën e Kosovës nr. 04/L-237 i vitit 2014, 05/L-068 i vitit 2016 dhe nr. 05/L-092 i vitit 2016 (“**Ligji për PP**”);
5. Ligji Nr. 04/L-045 për Partneritet Publiko-Privat (“**Ligji për PPP**”);
6. Ligji Nr. 04/L-024 për Ndhmën Shtetërore (“**Ligji për Ndhmën Shtetërore**”);
7. Ligji Nr. 03/L-025 për Mbrojtjen e Mjedisit (“**Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit**”);
8. Ligji Nr. 04/L-174 për Planifikim Hapësinorë (“**Ligji për Planifikim Hapësinorë**”);
9. Ligjet tjera që kanë ndikim të kufizuar në rregulloren e menaxhimit të mbeturinave përfshijnë: Ligji për Ndërtim, Ligji për Vlerësimin Strategjik Mjedisor, Ligji mbi Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis, Ligji për Ujëra, Ligji për Kimikatet, Ligji për Parandalimin dhe Kontrollin e Ndotjes, Ligji për Produktet Biocide, Ligji për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja, Ligji për Mbrojtjen e Natyrës dhe Ligji për Veprimtarinë e Ofruesve të Shërbimeve të Ujësjellësit, Kanalizimeve dhe Mbeturinave. Komponentët kryesorë të këtyre mbeturinave janë: guri, betoni, tulla, komponentë hekuri, komponentë plumbi, komponentë elektrik, etj.

Aktet nënligjore:

1. Rregullore për menaxhimin e mbeturinave, Komuna e Prizrenit;
2. Rregullore për menaxhimin e mbeturinave, Komuna e Vushtrrisë;
3. Rregullore për menaxhimin e mbeturinave, Komuna e Skenderajt.

Dokumente dhe raporte:

1. Kërkesë për sqarime në lidhje me zbatimin e dispozitave të Ligjit për mbeturinat, të parashtruar nga Komuna e Gjakovës në Zyrën e Kryeministrit të Kosovës;
2. Sqarime nga Zyra Ligjore e Zyrës së Kryeministrit të Kosovës, të datës 31.03.2016 drejtuar Komunës së Gjakovës;
3. Raporti i Progresit i vitit 2016 i Komisionit Evropian për Kosovën;
4. Komunikimi në mes të Komunës së Graçanicës dhe Komisionit Rregullativ të Prokurimit Publik të Kosovës ("KRPP").

Pas miratimit të Ligji për Mbeturinat, komunat kanë marrë përgjegjësi shtesë lidhur me menaxhimin dhe administrimin e mbeturinave, duke përfshirë obligime shtesë në lidhje me mbledhjen e tarifës së mbeturinave, si dhe për zgjedhjen e modelit të operatorit në pajtim me Ligjin. Përveç kësaj, Ligji për-Vetëqeverisjen Lokale përcaktoi menaxhimin e mbeturinave si kompetencë e plotë dhe ekskluzive e komunave. Bazuar në këto kompetenca, komunat kanë autorizimin ligjor për krijimin e strukturave, mekanizmave si dhe për parashikimin e një buxheti të ndarë për menaxhimin më të mirë dhe më efikas të sektorit të mbeturinave brenda territoreve të tyre administrative.

Në përgjithësi, edhe përkundër se dispozitat e Ligjit për Mbeturinat parashohin bazë ligjore për liberalizimin e sektorit të mbeturinave duke hapur tregun për operatorët privat në menaxhimin e mbeturinave, ende dominojnë ndërmarrjet publike që operojnë dhe de-facto ofrojnë shërbime të menaxhimit të mbeturinave për komunat. Të themeluara si Ndërmarrje Publike në bazë të Ligjit për NP-të dhe Ligjit për Shoqëritë Tregtare, këto kompani kanë si aktivitet kryesor realizimin e shërbimeve të grumbullimit të mbeturinave dhe bartjen e mbeturinave të grumbulluara në deponitë sanitare.

- Kompania Rajonale e Mbeturinave "Pastrimi", Prishtinë;
- Kompania Rajonale e Mbeturinave "Ambienti", Pejë;
- Kompania Rajonale e Mbeturinave "Pastërtia", Ferizaj;
- Kompania Rajonale e Mbeturinave "Eko-Regjioni", Prizren;
- Kompania Rajonale e Mbeturinave "EkoHigjiena", Gjiilan;
- Kompania Rajonale e Mbeturinave "Uniteti", Mitrovicë;
- Kompania Rajonale e Mbeturinave "Çabrat" Gjakovë;

Kompanitë e tilla janë të regjisturara dhe veprojnë si Shoqëri Aksionare, ku një komunë e caktuar ose një numër komunash i zotërojnë aksionet në këto kompani. Ekzistenca faktike e këtyre kompanive është po aq e rëndësishme sa kuadri i ri ligjor për mbeturinat dhe detyrimet për shërbimet e menaxhimit të mbeturinave, marr parasysh që Komunat si aksionarë të këtyre kompanive kanë detyrime të caktuara për të mbështetur punën e tyre ose për të detyruar likuidimin e tyre vullnetar. Ky raport në asnjë mënyrë nuk sygjeron që veprimet e ardhshme të komunave duhet të ndërmerren pa adresuar të ardhmen e këtyre kompanive rajonale të mbeturinave, pasi ato posedojnë një numër të konsiderueshëm asetesh dhe punësojnë një numër të konsiderueshëm të personelit. Liberalizimi

i tregut dhe ekspozimi i këtyre kompanive ndaj konkurrencës së tregut mund të japin rezultate të vlefshme dhe të rrisin performancën e tyre korporative, siç është rasti me Komunën e Prizrenit dhe Kompaninë Rajonale të Mbeturinave “Eko-Regjioni”, në krahasim me vështirësitë financiare të Kompanisë Rajonale të Mbeturinave “Çabrat” që vepron në Komunën e Gjakovës.

Me hyrjen në fuqi të Ligjit të ri për Mbeturina, në gjysmën e dytë të vitit 2012, zbatimi i ngadalshëm i ligjit është theksuar edhe në Raportin e Progresit të Komisionit Evropian për Kosovën (2016). Raporti i Progresit në seksionin ku flet për menaxhimin e mbeturinave, thekson se kuadri ligjor është i përafëruar pjesërisht, por mbeturinat mbeten një nga problemet më të dukshme në Kosovë. Draft-master plani është finalizuar ku përcaktohet koncepti i parandalimit, ripërdorimit dhe riciklimit të mbeturinave. Megjithatë, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor duhet të fillojë zbatimin dhe të rrisë mundësitë për investime në këtë sektor. Përkufizimet dhe konceptet themelore të menaxhimit të mbeturinave, të tilla si riciklimi dhe rikuperimi i rrjedhave të ndryshme të mbeturinave, nuk mbështeten mjaftueshëm nga legjislacioni aktual, duke kufizuar mundësitë për përfshirjen e sektorit privat. Numri i madh i deponive ilegale duhet të trajtohet urgjentisht. Shumica e deponive ekzistuese janë në fund të kapacitetit të tyre të depozitimit dhe përballen me rrezik të konsiderueshëm mjedisor afatgjatë, sidomos ndotja e ujërave nëntokësore.

Para publikimit të Raportit të Progresit të Komisionit Evropian për Kosovën (2016), një projekt i financuar nga BE-ja “Zhvillimi i ENV.net për Ballkanin Perëndimor dhe Turqinë: ku i jep zë qytetarëve për të ndikuar në reformat e procesit mjedisor për një afim më të ngushtë në integrimin në BE”, ka nxjerr një raport mbi Legjislacionin Kombëtar të Mjedisit në Kosovë ku krahasohet me Legjislacionin Mjedisor të BE-së ku është vërejtur se “Parlamenti i Kosovës miratoi Ligjin për mbeturinat që është në harmoni me direktivat e BE për mjedisin dhe në të njëjtën kohë në harmoni me legjislacionin e Kosovës. Ligji rregullon menaxhimin e mbeturinave, planet për menaxhimin e mjedisit, të drejtat dhe detyrimet e personave të licencuar që merren me menaxhimin e mbeturinave, mënyrën dhe kushtet e grumbullimit, transportit, përpunimit, depozitimit dhe deponimit final, importit, eksportit dhe tranzitit të mbeturinave, sistemin e informacionit dhe financimin. Ligji është ende në fillim të procesit të zbatimit dhe përballlet me sfida të ndryshme, për shkak të faktit se Kosova merret vetëm me mbledhjen e mbeturinave dhe jo me menaxhimin e mbeturinave”.

Konsiderohet se Ligji për Mbeturinat duhet të zbatohet tërësisht dhe se shërbimet e menaxhimit të mbeturinave duhet të tenderohen nga Komunitat pa asnjë kompromis. Disa komuna tashmë kanë filluar të punojnë ose janë në gjysmë të procesit, ndërsa Komuna e Prizrenit kryeson në zbatimin e plotë të Ligjit për Mbeturina. Në disa komuna, situata mund të jetë lehtësisht në kundërshtim me Ligjin për Prokurimin Publik, Ligjin për Mbrojtjen e Konkurrencës dhe Ligjin për Ndihmën Shtetërore. Çështja e inkasimit të tarifave të mbeturinave nga ana e komunave dhe kufizimet e qasjes në shërbime të caktuara publike për qytetarët dhe bizneset ka treguar përparim pasi disa rregullore komunale kanë kaluar testin e ligjshmërisë në Ministrinë e Administrimit të Pushtetit Lokal (MAPL). Çështjet mbeten të hapura sa i përket ndarjes së linjave të veçanta buxhetore për pagesën e mbeturinave dhe pagesën e shërbimeve të menaxhimit të mbeturinave nga komunitat, çështje kjo që kërkon vëmendje të menjëhershme nga Ministria e Financave (MeF). Elaborimi i hollësishëm ligjor mbi këto çështje dhe mendimet mbi hapat përpara jepen më tej në këtë raport.

2.1. Kompetencat e komunave në menaxhimin e mbeturinave

Sipas Ligjit për Mbeturina, autoritetet kompetente për menaxhimin e mbeturinave në Kosovë janë Ministria dhe Komunat. Kompetencat e komunave në pajtim me Ligjin për Mbeturina përfshijnë:

- krijimin e sistemit për menaxhimin e mbeturinave bazuar sipas parimit të hierarkisë për menaxhimin e mbeturinave për territorin e tyre, hartimin e planit lokal të veprimit për menaxhimin e mbeturinave dhe krijimin e kushteve për zbatimin e tij;
- përgjegjësinë për planin komunal për menaxhimin e mbeturinave dhe zbatimin e tij;
- hartimin e raportit vjetor për menaxhimin e mbeturinave. Raporti vjetor duhet dorëzuar në Ministrinë e mjedisit dhe planifikimit hapësinor;
- rregullimin e përgjegjësisë dhe detyrimeve për kryerjen e shërbimeve për menaxhimin e mbeturinave, zbatimin e tyre, organizimin dhe menaxhimin e mbeturinave në territorin e tyre;
- mirëmbajtjen dhe përkujdesjen për sistemin e informimit të publikut dhe raportimit për kryerjen e punëve të përcaktuara me këtë ligj, si dhe aktet tjera ligjore për menaxhimin e mbeturinave;
- zbatimin e procedurave të prokurimit, përzgjedhjen e personave të licencuar për mbledhjen, grumbullimin, magazinimin dhe transportin e mbeturinave: inerte, komunale, komerciale, të vëllimshme, dhe mbeturinat nga ndërtimet dhe demolimet e objekteve ndërtimore brenda territorit të tyre;
- caktimin e tarifave dhe mënyrën e inkasimit të mjeteve financiare për shërbimet komunale;
- evidentimin e vendeve të ndotura në territorin e tyre, hartimin e projekteve për sanimin e tyre me shënime për lokacionin, karakteristikat hapësinore gjeometrike, lloji i ndotjes, sasia e mbeturinave, afatet për përmirësimin e gjendjes dhe shënime të tjera me rëndësi për realizimin e projekteve.

Përveç kësaj, në pajtim me Ligjin për Vetëqeverisje Lokale, komunat do të kenë kompetenca të plotë dhe ekskluzive për ofrimin dhe mirëmbajtjen e shërbimeve publike (komunalive), duke përfshirë furnizimin me ujë, kanalizimet dhe kanalizimet atmosferike, trajtimin e ujërave të zeza, menaxhimin e mbeturinave, rrugët lokale, transportin lokal dhe skemat e ngrohjes lokale.¹

Në pajtim me Ligjin për Mbeturinat dhe Ligjin për Vetëqeverisje Lokale, komunat nxjerrin akte nënligjore që rregullojnë funksionimin e autoritetit kompetent komunal dhe standardet për shërbimet e menaxhimit të mbeturinave².

2.2. Përzgjedhja e modelit të operatorit

Ligji primar që rregullon sektorin e mbeturinave në Kosovë - Ligji për Mbeturinat si një lex specialis shprehimisht parasheh që komunat kanë përgjegjësi dhe detyra për të zbatuar dispozitat e ligjit, përfshirë këtu, ndër të tjera, **zbatimin e procedurave të prokurimit**, përzgjedh personat e licencuar për mbledhjen, grumbullimin, magazinimin dhe transportin e mbeturinave: inerte, komunale, komerciale, të vëllimshme dhe mbeturinat nga ndërtimet dhe demolimet e objekteve ndërtimore brenda territorit të tyre.

¹ Neni 17, paragrafi 1, nën-paragrafi f i Ligjit Nr. 03/L-040 për Vetëqeverisje lokale në Republikën e Kosovës.

² Neni 15, paragrafi 7 i Ligjit nr. 04/L-060 për Mbeturinat në Republikën e Kosovës.

Neni 15, paragrafi 1 i Ligjit për Mbeturinat, në të vërtetë nuk është një klauzolë fakultative që i mundëson komunave të zgjedhin nëse duan të zbatojnë dispozitat e Ligjit mbi mbeturinat gjatë zbatimit të procedurave të prokurimit për përzgjedhjen e operatorëve të licencuar për menaxhimin e mbeturinave, ose jo. Formulimi i klauzolës “Përgjegjësitë dhe detyrimet e komunës për zbatimin e dispozitave të këtij ligji janë ...” përmbajnë fjalë që janë obligative “Përgjegjësitë” dhe “detyrimet”, pra krijojnë obligime për komunën që në plotni të zbatojnë klauzolën. Versionet origjinale të Ligjit mbi Mbeturinat kanë formulimet si në vijim:

- Shqip: “Përgjegjësitë dhe detyrimet e komunës për zbatimin e dispozitave të këtij ligji janë...”
- Serbisht: “Odgovornosti i obaveze opštine za sprovođenje modredaba ovog zakona su...”

Në të dyja versionet origjinale në gjuhën shqipe dhe serbe fjalët “detyrime” dhe “obaveze” kanë kuptimin e detyrimeve dhe/ose obligimeve.

I vetmi fleksibilitet në lidhje me zbatimin e Ligjit për Mbeturina është parashikuar në nenin 80 “Komunat janë të detyruara që në afat prej një (1) viti, nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji t’i harmonizojnë aktet e tyre, sipas dispozitave të këtij ligji”. Pasi që perioda e tillë ka përfunduar në mesin e vitit 2013, çdo devijim nga zbatimi i dispozitave të Ligjit për Mbeturina është në fakt shkelje ligjore.

2.3. Statusi i Ndërmarrjeve Publike

Ndërmarrjet Publike (NP) në Kosovë janë themeluar, organizuar dhe operojnë sipas Ligjit Nr. 03/L-087 për Ndërmarrjet Publike, të ndryshuar me Ligjet për Ndryshimin e Ligjit për Ndërmarrjet Publike Ligji Nr. 05/L-009 dhe Nr. 04/L-111 (“**Ligji për NP-të**”); dhe Ligji Nr. 02/L-123 për Shoqëritë Tregtare, të ndryshuar dhe plotësuar me Ligjin Nr. 04/L-006 (“**LSHT**”).

Fushëveprimi i ligjit për NP-të parasheh fushëveprimin e zbatimit “Ky ligj përcakton kornizën ligjore lidhur me pronësinë e Ndërmarrjeve Publike dhe qeverisjen e tyre korporative në përputhje me parimet e njohura ndërkombëtare për qeverisjen korporative të ndërmarrjeve publike. Përveç kur shprehimisht është përcaktuar ndryshe në këtë ligj, dispozitat e ligjeve tjera të Kosovës (duke përfshirë, por pa u kufizuar, vetëm në Ligjin për Shoqëritë Tregtare) të cilat i rregullojnë shoqëritë aksionare si dhe drejtorët, menaxhmentin, aksionarët si dhe të drejtat dhe detyrimet e secilit nga të sipër përmendurit, do të aplikohen në tërësi ndaj NP-ve, drejtorëve, menaxhmentit dhe aksionarëve të tyre.”³.

Meqë fushëveprimi i ligjit për NP-të është shumë i kufizuar në pronësinë dhe qeverisjen korporative të NP-ve, në raport me Komunitat, Ligji parasheh që “Kur një komunë është aksionar në një NP Lokale, të drejtat e saj të aksionarit do të ushtrohen nga një Komision Komunal i Aksionarëve, i cili përbëhet nga (i) një anëtar i emëruar nga Kryetari i Komunës dhe (ii) dy anëtarë të tjerë të emëruar nga Kuvendi Komunal. Për këtë qëllim, Komisioni Komunal i Aksionarëve ka të drejtë të veprojë në emër të Komunës përkatëse dhe duhet të veprojë në përputhje me Ligjin për Shoqëritë Tregtare. Çdo Komision Komunal i Aksionarëve duhet, me shumicë të thjeshtë votash, të vendosë se si do t’i ushtrojë të drejtat e aksionarit të komunës në një çështje të caktuar”⁴. Dispozita të tjera për organizimin dhe funksionimin e NP-ve zbatohen në mënyrë analoge nga Ligji për Shoqëritë Tregtare. Fushëveprimi shumë i kufizuar i Ligjit për NP-të dhe referencat e tij në Ligjin për Shoqëritë Tregtare janë tregues të qartë se ligjvënësi kishte për qëllim të mos krijojë avantazhe të caktuara dhe/ose të drejta të veçanta dhe ekskluzive për NP-të, si të tilla do të dukeshin në kundërshtim me parimet

³ Neni 1, paragrafi. 1.1 dhe 1.2 i Ligjit nr. 03/L-087 për Ndërmarrjet Publike, i ndryshuar nga ligjet Nr. 05/L-009 dhe Nr. 04/L-111 që ndryshojnë Ligjin për ndërmarrjet publike.

⁴ Neni 5, paragrafi 5.2.2 i Ligjit nr. 03/L-087 për Ndërmarrjet Publike, i ndryshuar nga ligjet Nr. 05/L-009 dhe Nr. 04/L-111 që ndryshojnë Ligjin për ndërmarrjet publike.

e ekonomisë së lirë të tregut dhe të detyrimeve nga procesi i anëtarësimit në Bashkimin Evropian (zbatimi i Acquis i BE-së dhe detyrimet e aderimit të elaboruara më tej në këtë Raport). Në fakt, neni 13, paragrafi 1 i Ligjit mbi NP-të parashikon kushte të barabarta ligjore për funksionimin e NP-ve dhe ndërmarrjeve private, si më poshtë:

“13.1 Përveç nëse shprehimisht është përcaktuar ndryshe në këtë ligj, të gjitha NP si dhe zyrtarët dhe drejtorët e tyre, pa asnjë përjashtim, i nënshtrohen ligjeve, rregullore dhe akteve nënligjore të cilat i rregullojnë shoqëritë tregtare në pronësi private [...]”

Ndërsa Kompanitë Regjionale të Mbeturinave të themeluara si NP, sipas nenit 13.1 të Ligjit për NP nuk gëzojnë të drejta privilegjuese dhe në fakt trajtohen në mënyrë të barabartë në raport me ndonjë ndërmarrje private, për të sqaruar më tej situatën Komuna e Gjakovës ka parashtruar një kërkesë për sqarime (opinion ligjor) pranë Zyrës së Kryeministrit në lidhje me zbatimin e dispozitave të Ligjit mbi Mbeturinën në NP. Në përgjigjen e koordinuar të marrë nga Zyra Ligjore e Zyrës së Kryeministrit, respektivisht nga zyrat ligjore të MMPH dhe Ministrisë së Zhvillimit Ekonomik (“MZHE”), dy pyetjet e ngritura nga Komuna morën përgjigjet e mëposhtme:

1. A janë NP-të - posaçërisht kompanitë rajonale të mbeturinave të përjashtuara nga Ligji për Mbeturinën, për shkak të ndonjë të drejte speciale dhe ekskluzive? – Jo.
2. A zbatohen dispozitat e Ligjit për mbeturinat dhe detyrimet për prokurimin publik të shërbimeve të mbeturinave në Kompanitë Regjionale të Mbeturinave? –Po.

Ligji nr. 04/L-042 për prokurimin publik në Republikën e Kosovës, i ndryshuar nga Ligjet për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për Prokurimin Publik në Republikën e Kosovës nr. 04/L-237 i vitit 2014, 05/L-068 i vitit 2016 dhe nr. 05/L-092 i vitit 2016 (“LPP”) përcakton të drejtat e veçanta ose ekskluzive si të drejta që dalin prej lejes ose autorizimit të dhënë nga organi kompetent publik në pajtim me dispozitat ligjore, rregullative ose administrative që (i) ka efekt kufizues ndaj një ose më shumë entiteteve në të drejtën ose aftësinë për t’u angazhuar në aktivitete të caktuara, dhe (ii) qenësisht ndikon në të drejtën ose aftësinë e personave të tjerë, ndërmarrjeve, organeve ose organizatave për të kryer një aktivitet të tillë në të njëjtin territor dhe nën kushte esencialisht të njëjta⁵.

Megjithatë, edhe nëse supozohet se do të ekzistonte ndonjë e drejte ekskluzive, LPP parashihet një përjashtim të kufizuar i cili në përgjithësi ndërlidhet me (i) ekzekutimin e kontratës në fjalë, sipas ligjit të aplikueshëm në Kosovë, kërkon përdorimin e masave të veçanta të sigurisë, ose (ii) Qeveria është pajtuar që ta klasifikojë lëndën e kontratës në fjalë si sekret⁶; ose në rastet e aplikimit të rregullave të prokurimit të institucioneve financiare ndërkombëtare.

Një komunikim në mes të Komunës së Graçanicës dhe Komisionit Rregullativ të Prokurimit Publik (“KRPP”) lidhur me atë se a është obligative të realizohet procedurë prokurimi ndërmjet dy entiteteve publike (Komuna e Graçanicës dhe Kompania Rajonale e Mbeturinave “Pastrimi”) sqaruan se bashkëpunimi ndërmjet dy entiteteve publike pa një procedurë prokurimi mund të bëhet në bazë të një Memorandumi Mirëkuptimi vetëm nëse nuk përfshihen pagesa/transaksione monetare.

Si konkluzion i kësaj pjese të Raportit, për shkak të statusit të barabartë ligjor të NP-ve dhe ndërmarrjeve private, mungesës së të drejtave speciale/ekskluzive për NP-të dhe detyrimeve që rrjedhin nga Ligji për Mbeturinën dhe Ligji i Prokurimit Publik, është obligative për të gjithë Komunitat që të organizojnë aktivitetin e prokurimit publik për ofrimin e shërbimeve të mbeturinave komunale.

⁵ Neni 4, 1.58, LPP

⁶ Neni 3, paragrafi 1, LPP

2.4. Financimi i NP-ve dhe privilegjet e tjera

Neni 10 i ligjit për NP-të parashikon që “Aksionari nuk ka asnjë detyrim për financimin e NP-së; dhe Aksionari nuk do ta financojë NP-në, përveç nëse shprehimisht autorizohet në bazë të një Ligji Vjetor për Ndarjet Buxhetore ose një ligji tjetër të miratuar nga Kuvendi i Kosovës; në raste të këtilla, financimi duhet të bëhet në përputhje me dispozitat e aplikueshme të atij ligji dhe të Ligjit për Menaxhimin e Financave Publike dhe Përgjegjësitë”.

Në çdo rast, çdo subvencion, e drejtë ekskluzive ose e veçantë ose të drejtat e dhëna NP-ve që nuk janë në përputhje me Ligjin për Ndhimën Shtetërore dhe me Nenin 75 (Konkurrenca dhe dispozita të tjera ekonomike) të Marrëveshjes së Stabilizim Asocimit të lidhur ndërmjet Bashkimit Evropian dhe Kosovës.

Ndihma shtetërore në Kosovë përkufizohet si çdo ndihmë e dhënë nga burimet shtetërore në cilën do formë, që përfshinë por nuk kufizohet në: grante dhe subvencione; lirim, ulje dhe diferencim të taksave; faljen e pagesave të prapambetura dhe gjobave; faljen e borxheve ose mbulimin e humbjeve; garancitë mbi kreditë ose dhënien e kredive me norma interesi të ultë; uljen e detyrimeve të sigurimeve shoqërore; uljen e çmimit të mallrave dhe shërbimeve të ofruara, ose shitjen e pronës shtetërore nën çmimin e tregut, ose blerjen e mallrave dhe shërbimeve me çmim më të lartë se ai i tregut; zmadhimin e kapitalit shtetëror tek ndërmarrjet ose ndryshim të vlerës së tij, në rrethana që nuk janë të pranueshme për një investitor privat që vepron në kushte ekonomike normale⁷. Si rregull, përveç, rasteve të parashikuara në ligjin për ndihmën shtetërore, ndalohet çdo ndihmë e dhënë nga burimet shtetërore, në çfarëdo lloj forme e cila, në mënyrë të drejtpërdrejtë ose të tërthortë, shtrembëron ose rrezikon të shtrembërojë konkurrencën duke dhënë përparësi për një ose disa ndërmarrje të caktuara ose për prodhimin e produkteve të caktuara.⁸

2.5. Përgjegjësia dhe mekanizmat e inkasimit të tarifave

Neni 15, paragrafi 1, nënparagrafi 1.8 i ligjit për mbeturinat parashikon që është detyrë e komunës që të caktojë tarifat dhe mënyrën e inkasimit të tarifës për mbeturinat. Pasi që nuk ka ndonjë specifikim mbi mënyrën e inkasimit të tarifave për mbeturinat, supozohet se Komuna është e lirë të zgjedhë mënyrën e inkasimit të tarifave për mbeturinat.

Ligji Nr. 04/L-042 për Prokurimin Publik në Republikën e Kosovës, i ndryshuar me Ligjet për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit të Prokurimit Publik në Republikën e Kosovës nr. 04/L-237 të vitit 2014, 05/L-068 të vitit 2016 dhe nr. 05/L-092 të vitit 2016, bën dallimin ndërmjet kontratave të shërbimeve, kontratave të furnizimit dhe kontratave të punës, megjithatë asnjë nga dispozitat e ligjit nuk parashikon modalitetet e angazhimit të një ofruesi shërbimi (ose ndonjë lloj kontraktimi) në të cilin kontraktuesi do të marrë përgjegjësinë e inkasimit të tarifave. Logjika e ligjit të prokurimit publik është se kontraktuesit privat/publik paguhen nga buxheti i Kosovës, ndërsa organizata buxhetore merr përgjegjësinë e pagesave.

Pasi që Ligji për Mbeturinat parashikon detyrimin për Komunën që të tenderojë shërbimet e menaxhimit të mbeturinave, procedura e tenderimit do të thotë detyrim për Komunën që operatorin e përzgjedhur t'a paguajë për shërbimin. Në këtë rast, nëse komuna e ka për obligim tenderimin dhe pagesën, e vetmja alternativë për Komunën mbetet që inkasimin e tarifave ta kryejë vet, në mënyrë që të jetë në gjendje të paguajë për shërbimet e operatorit publik/privat.

Përfundim nga ky rregull mund të jetë rasti i një partneriteti kontraktual publiko-privat në formë kon-

⁷ Neni 3, paragrafi 1, nën-paragrafi 1.1 i Ligjit nr. 04/L-024 për Ndhimën Shtetërore në Republikën e Kosovës.

⁸ Neni 4 i Ligjit nr. 04/L-024 për Ndhimën Shtetërore në Republikën e Kosovës.

cesioni, megjithatë dispozitat e Ligjit Nr. 04/L-045 për Partneritetet Publike-Private (“**Ligji për PPP**”) nuk janë shumë të qarta rreth kësaj çështje. Ligji për PPP vlen për koncesionet për mbledhje, depozim, riciklim dhe menaxhim i mbeturinave⁹. Ligji për PPP përkufizon **Koncesionin e Shërbimit** si një kontratë e njëjtë sikurse kontrata e shërbimit, përveç faktit se kryerja e kësaj kontrate kompensohet plotësisht ose pjesërisht me dhënien e të drejtës së shfrytëzimit të objektit të kontratës së tillë¹⁰. Një PPP mund të jetë në forma të ndryshme, varësisht nga ndarja e rrezikut dhe përgjegjësi:

- Projektimi, ndërtimi, financimi, mirëmbajtja dhe operimi i infrastrukturës së re publike;
- Riparimi, modernizimi, financimi, zgjerimi, mirëmbajtja dhe operimi i infrastrukturës ekzistuese publike; dhe/ose
- Administrimi, menaxhimi, operimi, mirëmbajtja ose shërbimet tjera që i përkasin shërbimeve publike ose infrastrukturës së re ose ekzistuese publike.

Në të gjitha format e disponueshme për koncesion të shërbimeve përmes PPP-së kontraktuale, është shumë e rëndësishme të vihet në dukje dispozitat e nenit 11 të Ligjit për PPP që i japin të Drejtat Financiare partnerit privat në një PPP:

“Partneri privat ka të drejtë të vendosë, pranojë ose mbledhë tarifa ose pagesa për shfrytëzimin e infrastrukturës publike ose ofrimin e shërbimeve publike në përputhje me kushtet e përcaktuara në marrëveshje [nënkupton Marrëveshjen për PPP]”.

Si konkluzion për këtë pjesë të Raportit, nëse komuna planifikon të angazhojë një kompani të menaxhimit të mbeturinave përmes procedurës së prokurimit publik, është parakusht që Komuna të fillojë me mbledhjen e tarifave të mbeturinave dhe të vendosë infrastrukturën e duhur ligjore. Nëse Komuna planifikon të ofrojë koncesionimin e shërbimeve nëpërmjet një Partneriteti Publiko Privat për menaxhimin e mbeturinave, Komuna mund të vendosë të transferojë të drejtat për mbledhjen e tarifave të mbeturinave tek PPP, vetëm pas miratimit të një rregulloreje që përcakton tarifën komunale të mbeturinave në pajtim me Ligjin mbi Mbeturinat.

2.6. Rregulloret për Mbeturinat

Në pajtim me Ligjin për Mbeturinat dhe Ligjin për Vetëqeverisjen Lokale, komuna nxjerr akte nënligjore me të cilat, rregullon funksionimin e organit kompetent komunal dhe standardet e shërbimit për menaxhimin e mbeturinave¹¹.

Në muajin nëntor të vitit 2013, Komuna e Prizrenit miratoi Rregulloren e re për Menaxhimin e Mbeturinave për Komunën e Prizrenit. Neni 5 i Rregullosës përkufizon tarifën e mbeturinave si taksë komunale për mbeturinat dhe detyron qytetarët dhe bizneset për ta paguar atë në baza tremujore, ndërsa komuna do të faturojë në baza vjetore. Rregullorja parasheh që nëse qytetari/biznesi nuk i paguan dy këste të njëpasnjëshme të taksës për mbeturina, nuk do të ofrohen një sërë shërbimesh komunale, përveç shërbimeve të lëshimit të certifikatës së lindjes, vdekjes dhe të ngjashme.

Në Shtator të vitit 2015, Komuna e Vushtrrisë ka miratuar gjithashtu Rregulloren e re për Menax-

⁹ Neni 2, paragrafi 1, nën-paragrafi 1.5 i Ligjit nr. 04/L-045 për Partneritetin Publiko-Privat në Republikën e Kosovës.

¹⁰ Neni 3, paragrafi 1, nën-paragrafi 1.8. i Ligjit nr. 04/L-045 Partneritetin Publiko-Privat në Republikën e Kosovës.

¹¹ Neni 15, paragrafi 7 i Ligjit nr. 04/L-060 për mbeturinat në Republikën e Kosovës.

himin e Mbeturinave, duke ndjekur një model shumë të ngjashëm me Prizrenin, me përjashtim të faktit se tarifa e mbeturinave është perkufizuar si Tarifa e Mbeturinave, e faturuar dhe e mbledhur nga Komuna. Rregullorja ndjek modelin e Prizrenit duke kufizuar shërbimet publike të ofruara nga Komuna për qytetarët/bizneset me kusht pagesën e Tarifave të Mbeturinave.

Një rregullore identike me atë të Prizrenit është miratuar nga Komuna e Skenderajt në janar të vitit 2015. Ka të ngjarë që modeli të ndiqet nga disa komuna të tjera.

Për aspektet ligjore të këtij Raporti, është e rëndësishme të theksohet se të gjitha këto Rregullore janë në fuqi dhe si të tilla, ato kanë kaluar testin e ligjshmërisë në Ministrinë e Vetëqeverisjes Lokale. Si i tillë, modeli është pranuar nga Qeveria dhe është në përputhje me Ligjin për Mbeturinat.

2.7. Prokurimi i përbashkët i shërbimeve për menaxhimin e mbeturinave

Ligji për Mbeturinat parasheh që dy apo më shumë komuna, kur është interesi i tyre, mund të bëjnë marrëveshje për menaxhimin e mbeturinave¹². Ligji i Prokurimit Publik nuk i rregullon aktivitetet e përbashkëta të prokurimit të dy ose më shumë komunave. Megjithatë, Neni 8, paragrafi 4 i Ligjit për Prokurimin Publik parashikon që “Qeveria sipas propozimit të Ministrisë përkatëse për financa autorizon AQP-në [Autoritetin Qendror të Prokurimit] për të udhëhequr prokurimet e përbashkëta”. Qëllimi i kësaj klauzole është të sigurojë prokurim efikas dhe më ekonomik për blerjet e disa Autoriteteve Kontraktuese, por jo domosdoshmërisht të dy ose më shumë komunave.

Komisioni Rregullativ i Prokurimit Publik (“KRPP”) jep sqarime zyrtare Autoriteteve Kontraktuese lidhur me projektin e përbashkët të dy Autoriteteve Kontraktuese. KRPP-ja vuri në dukje se në rastet e aktivitetit të përbashkët të prokurimit të dy Organizatave Buxhetore, ata duhet që me marrëveshje të brendshme të vendosin se kush do të zhvillojë procedurat dhe do të udhëheq organizimin e aktivitetit të prokurimit¹³.

2.8. Iniciativat aktuale komunale

Komuna e Gjakovës

Komuna e Gjakovës ka miratuar tashmë Planin e Veprimit Lokal në Mjedis, Planin Lokal për Menaxhimin e Mbeturinave (PLMM), Rregulloren Komunale për Menaxhimin e Mbeturinave brenda territorit të Komunës së Gjakovës dhe Rregulloren Komunale për Mbrojtjen e Mjedisit. Rregullorja për Taksat dhe Tarifat për Shërbimet Komunale (e ndryshuar dhe plotësuar) nuk adreson çështjen e taksës mbi mbeturinat. Siç është paraparë në pjesët e mëparshme të këtij Raporti, Komuna është e detyruar të përcaktojë tarifën për shërbimet e mbeturinave në një komunë të tillë. Komuna e Gjakovës ende nuk i është nënshtruar këtij procesi.

Çështjet e zbatimit të ligjeve po ashtu vërehen edhe në trajtimin e Ndërmarrjes Publike komunale «Çabrat» nga aspekti i Ligjit për Mbeturinat, Ligjit mbi Prokurimin Publik, Ligjit mbi Ndërmarrjet Pub-

¹² Neni 15. 2 Ligji për Mbeturinat.

¹³ Shih përgjigjen nr. 28 në portalin zyrtar të KRPP: http://krpp.rks-gov.net/Default.aspx?PID=HelpInfo&LID=1&PPRCMenu_Open-Node=109 (qasja e fundit 16 nëntor 2016).

like dhe Ligjit mbi Shoqëritë Tregtare, të ndryshuar dhe të plotësuar. Çabrati është në një situatë ligjore të pa përcaktuar në raport me Komunën e Gjakovës. Komuna është aksionare e vetme e NP Çabrati, por ndërmarrja nuk ka marrëdhënie kontraktuale me komunën (sipas procedurave të prokurimit publik) siç parashikohet në Ligjin për Mbeturina. Përveç kësaj, siç parashikohet më lart, shumat e taksave të mbledhura nga Çabrati, për amvisëritë dhe bizneset, nuk janë caktuar nga komuna ashtu siç kërkohet me ligj, por Çabrati faturon në përputhje me vendimet e veta të brendshme. Si çështje paralele, Çabrati nuk i raporton rregullisht komunës dhe Kuvendit Komunal, siç kërkohet nga Ligji për Ndërmarrjet Publike dhe Ligji mbi Shoqëritë Tregtare. Zyrtarët përgjegjës të komunës që merren me buxhet kanë konfirmuar se komuna nuk merr raporte dhe deklarata të hollësishme financiare nga Çabrati për miratim nga aksionari (komuna), por marrin disa informacione, vetëm për qëllime informative.

Aktualisht janë raportuar përpjekje nga Komuna e Gjakovës se ata po punojnë në një Rregullore të mbeturinave dhe po planifikojnë të adresojnë çështjet e lidhura me mbeturinat në përputhje me rrethanat.

Komuna e Prizrenit

Komuna e Prizrenit kryeson sa i përket zbatimit të plotë të Ligjit për Mbeturina. Në nëntor të vitit 2013, Komuna e Prizrenit miratoi Rregulloren e re për Menaxhimin e Mbeturinave për Komunën e Prizrenit. Neni 5 i Rregullores përcakton tarifën e mbeturinave si taksë komunale për mbeturinat dhe parashikon një detyrim për qytetarët dhe bizneset që të paguajnë atë në baza tremujore, ndërsa Komuna do të faturojë në baza vjetore. Rregullorja parashikon që nëse qytetari/biznesi nuk paguan dy të tretat e Taksës së Mbeturinave, nuk do të ofrohen disa shërbime komunale, me përjashtim të shërbimeve bazë të lëshimit të certifikatave të lindjes, certifikatave të vdekjes dhe të ngjashme.

Edhe operatori privat po edhe Ndërmarrja Publike “Eko-Regjioni” kanë raportuar për një bashkëpunim shumë të mirë me Komunën e Prizrenit dhe zbatimin e duhur të kontratës nga të gjitha palët, në pajtim me tenderin publik të cilin ata e kanë realizuar. Intervista me përfaqësuesit e NP “Eko-Regjioni” treguan se NP është në një situatë shumë më të mirë pas liberalizimit të tregut dhe procedurës së prokurimit, pasi ata tani janë në gjendje të paguajnë borxhet, të paguajnë borxhet e vjetra, ato kanë rritur performancën dhe komuna po i paguan operatorët në kohë, me maksimum 2-3 ditë vonesa. E njëjta gjë është raportuar edhe nga operatori privat, i cili vlerësoi procesin si shumë efikas. Raportet jozyrtare tregojnë se mbledhja e taksës së mbeturinave nga komuna ishte mbi 70% për vitin 2016 (deri në nëntor).

Komuna e Prishtinës

Komuna e Prishtinës ka miratuar Rregulloren për Menaxhimin e Mbeturinave në Kuvendin Komunal, në pritje të shqyrtimit nga Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal, së bashku me Planin e Menaxhimit të Mbeturinave. Rregullorja e re dhe të ardhurat nga mbledhja e tarifave të mbeturinave nga komuna janë raportuar të përfshihen në buxhetin e vitit të ardhshëm (2017). Komuna e Prishtinës po planifikon të angazhohet për zbatimin e plotë të Ligjit për Mbeturinat si me mbledhjen e tarifave dhe prokurimin e Operatorit të Menaxhimit të Mbeturinave. Megjithatë, siç raportohet nga GIZ, ata po shqyrtojnë mundësinë e angazhimit të Ndërmarrjes Publike “Pastrimi” përmes një procesi të prokurimit të negociuar në pajtim me Ligjin për PP. Një nismë e tillë ende nuk është e qartë nëse do të pranohet nga Komisioni Rregullativ i Prokurimit Publik.

2.9. Aranzhimet e nevojshme me Ministrinë e Financave

Duhet të theksohet qartë se Taksat Komunale për Mbeturinat janë të hyra vetanake të Komunës që realizohen nëpërmjet inkasimit të tarifës. Drejtoria përkatëse brenda komunës duhet të fillojë procedurën për të marrë një kod identifikimi për të hyrat e mbledhura nga pagesa e mbeturinave. Procedura të tilla duhet të jenë uniforme për të gjitha komunat dhe duhet të adresohen në nivelin qendror, të Ministrisë së Financave, pasi përpjekjet ad hoc nga komunat e ndryshme nuk mund të çojnë në një qasje uniforme. Pasi që tani ekziston një detyrim ligjor nga Ligji për Mbeturina, një qasje e ngjashme me mbledhjen e Tatimit në Pronë duhet të merret dhe të koordinohet me Ministrinë e Financave.

2.10. Konkluzione

Komunat duhet të aprovojnë kornizën lokale ligjore dhe së paku të zbatojnë procedurat e mëposhtme:

1. Çdo komunë duhet të nxjerrë një Rregullore për Menaxhimin e Mbeturinave, e cila në minimum përcakton Tarifën e Mbeturinave dhe mënyrën e inkasimit; Nëse komuna nuk ka ndonjë plan për të filluar procedurën e Partneritetit Publik Privat për koncesionimin e Menaxhimit të Mbeturinave, komuna gjithashtu duhet të vendosë mënyrën e inkasimit të tarifave nga komuna dhe mund të përfshijë kushtëzimet me ofrimin e shërbimeve publike për qytetarët / bizneset që nuk paguajnë tarifën e mbeturinave;
2. Nevojitet një riorganizim i brendshëm i njësive komunale për mbeturinat me qëllim akomodimin e sistemit dhe personave përgjegjës për inkasimin e tarifave, faturimin dhe pagesat e mbeturinave;
3. Pas përfundimit të veprimeve nga pika (1) më sipër, komuna duhet të fillojë me procedurat e prokurimit për angazhimin e një/disa operatorëve për menaxhimin e mbeturinave; Prokurimet e përbashkëta me komunat fqinje janë të mundshme, megjithëse çështja duhet të sqarohet më tej me Komisionin Rregullativ të Prokurimit Publik;
4. Kontrata e Shërbimit e lidhur ndërmjet komunës dhe operatorit (operatorëve) në pajtim me procedurën e prokurimit publik duhet të parashikojë dispozita të qarta të menaxhimit të kontratës si dhe dispozita ndëshkimore në rast të mos pajtueshmërisë nga operatori.

3. MENAXHIMI I MBETURINAVE: GJENDJA EKZISTUESE NË KOMUNAT E PËRZGJEDHURA TË KOSOVËS

Menaxhimi i mbeturinave në Kosovë mbetet një nga sfidat më të mëdha të nivelit lokal. Komunitetet ballafaqohen me probleme të natyrave të ndryshme dhe kjo pason me vonesa në zgjidhjen e vështirësive për menaxhimin e llojeve të ndryshme të mbeturinave.

3.1. Korniza institucionale - Rolet dhe përgjegjësitë në menaxhimin e mbeturinave

Në Kosovë, përgjegjësitë për menaxhimin e mbeturinave ndahen në mes të institucioneve qendrore dhe lokale.

Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor (MMPH), ka hartuar dhe përditësuar Ligjin për Mbeturina në mënyrë që të jetë në përputhje me direktivat e BE-së.

Në bazë të nenit 14 të Ligjit për Mbeturina, përgjegjësitë kryesore të institucioneve qendrore (MMPH-së dhe Agjencioni Kosovar për Mbrojtjen e Mjedisit) janë:

- përcaktimi i politikave të përgjithshme, hartimi i strategjisë, akteve ligjore që rregullojnë menaxhimin e mbeturinave dhe rregullimin e sektorit për menaxhimin e mbeturinave;
- nxjerrja e planit të veprimit për menaxhimin e mbeturinave sipas nenit 10 të këtij ligji;
- sigurimi i zbatimit të strategjisë dhe planit për menaxhimin e mbeturinave në nivel vendi;
- lëshimi i licencës për menaxhimin e mbeturinave dhe dhënia e lejeve për import, eksport dhe kalim transit të mbeturinave;
- zbatimi i marrëveshjeve në sferën e bashkëpunimit ndërkombëtar për menaxhimin e mbeturinave;
- mbulimi i shpenzimeve administrative dhe shpenzimeve për menaxhimin e mbeturinave të rrezikshme dhe mbeturinave të tjera të cilat nuk janë në kompetencë të komunës dhe zotëruesi i tyre nuk është i njohur;
- asgjësimi i mbeturinave nga bimët narkotike dhe substancat narkotike të konfiskuara, në bashkëpunim me institucionet kompetente;
- në koordinim me Ministrinë e Shëndetësisë dhe Ministrinë e Bujqësisë, pylltarisë dhe zhvillimit rural, të përshkruajnë në detaje mënyrën e menaxhimit të mbeturinave medicinale, respektivisht veterinare.

Përgjegjësitë kryesore të institucioneve lokale (komunave) lidhur me menaxhimin e mbeturinave të ngurta, bazuar në nenin 15 të Ligjit për Mbeturina, janë të shqyrtuara në nënkapitullin 2.1 Kompetencat e komunave në menaxhimin e mbeturinave.

Neni 17 i Ligjit për Vetëqeverisjen Lokale, përcakton menaxhimin e mbeturinave të ngurta si kompetencë të komunave. Komunitat mund të krijojnë struktura, mekanizma si dhe të parashohin buxhet të veçantë për menaxhimin e mbeturinave.

Edhe pse Ligji për Mbeturinat është në fuqi që nga viti 2012, ende ekzistojnë dilema dhe paqartësi në lidhje me:

- Përzgjedhjen e operatorit për shërbime të MM;
- Planifikimin e buxhetit për MM;
- Inkasimin;
- Bazën e të dhënave të klientëve;
- Nevojat për personel shtesë brenda komunës, etj.

Tenderimi i shërbimit është një sfidë të cilën komunitat e shohin si të vështirë për t'u realizuar, duke ditur që në shumë komuna këtë shërbim e ofrojnë kompanitë regjionale apo komunale. Në këto kompani, aksionarë janë disa komuna me përqindje të ndryshme të aksioneve apo edhe një komunë e vetme që posedon 100% të aksioneve.

Për zbatimin e procedurave të prokurimit, komuna paraprakisht duhet të planifikojë buxhetin e nevojshëm, në mënyrë që t'ia paguajë operatorit shërbimin e ofruar. Shumica e komunave në kategorinë e mallërave dhe shërbimeve nuk kanë mjete financiare për të mbuluar këtë shërbim, dhe si rezultat Komuna e Prizrenit pagesën e ka realizuar nga kategoria e investimeve kapitale. Kjo ka rezultuar me vërejtje nga Auditori i përgjithshëm. Iniciativa për zgjidhjen e çështjes së **planifikimit të buxhetit** është marrë nga Asociacioni i Komunave të Kosovës. Si rredhë, komunave të cilat kanë shprehur interesim, i është mundësuar planifikimi i buxhetit për këtë shërbim.

Inkasimi i mjeteve për shërbimin e grumbullimit të mbeturinave është problematikë e cila dikton në njëfarë mënyre edhe cilësinë e ofrimit të shërbimeve nga operatorët, si rezultat i inkasimit të dobët në nivel vendi. Niveli i ulët i inkasimit, përveç që është pasojë e mos pagesës nga qytetarët, është edhe rezultat i mungesës së një baze të plotë të të dhënave të klientëve. Azhurnimi i **bazës së të dhënave** është esenciale, që në sistem të pagesës të jenë të gjithë klientët të cilët e përdorin këtë shërbim.

Kryerjen e obligimeve ligjore dhe që lidhen me menaxhimin e mbeturinave, komunitat e analizuarat e kanë organizuar në mënyra të ndryshme. Komuna e Gjakovës, Graçanicës dhe Ranillugut e kanë vetëm nga një inspektor të mjedisit. Kjo e bën të pamundur kryerjen e obligimeve ligjore. Komunitat kanë mundësinë e riorganizimit të personelit, në rast se kanë numër të mjaftueshëm, apo në të kundërtën është Ministria e Administratës Publike dhe ajo e Financave ato të cilat duhet të përfshihen në çështjen lidhur me rritjen e numrit të punëtorëve, pasi që është çështje e shërbyesve civil.

Modeli i operimit për grumbullimin dhe transportin e mbeturinave

Shërbimi i grumbullimit dhe transportit të mbeturinave komunale në Kosovë ofrohet nga kompanitë regjionale, komunale dhe operatorët privat (ekonomik).

Në Kosovë ekzistojnë këto modele të operimit:

- Modeli komunal (ndërmarrja lokale-komunale);
- Modeli regjional (ndërmarrja lokale-regjionale);
- Modeli privat (ndërmarrje private);
- Modeli Partneritet Publiko Privat (ndërmarrja private dhe publike).

Me qëllim që komunat të kenë një pasqyrë më të qartë në lidhje me përzgjedhjen e modelit të operimit, në tabelën e mëposhtme janë paraqitur avantazhet dhe disavantazhet e secilit nga modelet:

Tabela 1¹⁴: Modelet e operimit: Avantazhet dhe disavantazhet

Modeli i operimit	Avantazhet	Disavantazhet
Modeli komunal (ndërmarrja lokale-komunale)	• Menaxhim më i lehtë • Mundësia më e madhe për mbulimin e tërë territorit me shërbime • Më efikas në shërbime	• Më e kushtueshme (pagesa e bordit të drejtorëve, stafit, kryeshefit ekzekutiv, pagat e punëtorëve) • Krijimi i pajisjeve për operim • Vështirësi për investime në pajisjet e operimit
Modeli regjional (ndërmarrja lokale-regjionale)	• Kosto më e ulët e menaxhimit mbeturinave • Sinergji në investime (investime në pajisjet e operimit) • Ekonomi e shkallës	• Mbledhja e tarifave për mbeturina • Menaxhim kompleks (vendimmarrja në Bord, mbivotim i komunave të vogla) • Kontrolli i dobët i realizmit të shërbimeve
Modeli privat (ndërmarrje private)	• Mund të jetë më pak e kushtueshme • Më efikas se kompania publike • Mund të liroj zyrtarët nga aktivitetet dytësore.	• Mos definimi i mirë i kontratës • Kontrolli i dobët i realizmit të kontratës • Prireja për të gjetur zbrazëtira në marrëveshje.
Modeli Partneritet Publiko Privat (ndërmarrja private dhe publike)	• Bartja e rrezikut financiar dhe ndërtimor • Investimet e reja • Përmirësimi i cilësisë së shërbimit.	• Është model kompleks • Kontratat janë mjaft komplekse • Në nivel komunal nuk kanë treguar shumë rezultate

Në komunat e analizuara këtë shërbim e ofrojnë operatorë të ndryshëm, të cilët pavarësisht formës së organizimit, kanë pothuajse të njejtat sfida.

Në Komunën e Prishtinës edhe Graçanicës, shërbimi ofrohet nga KRM Pastrimi (në K. të Graçanicës operojnë edhe kompani të tjera, pa leje nga komuna)¹⁵. Në Komunën e Prizrenit operojnë dy kompani: KRM Eko-regjioni dhe një kompani private. Në Komunën e Gjakovës: KRM Çabрати (edhe pse është e regjistruar si KRM, shërbimin e ofron vetëm në Komunën e Gjakovës) dhe dy kompani private (të cilat operojnë pa leje të komunës)¹⁶. Në Komunën e Ranillugut, shërbimi realizohet nga personeli i komunës, mirëpo duke përdorur licencën nga Ekohigjena e cila operon si PPP.

Tabela 2: Modelet e operimit në komunat e analizuara

Komuna	Ofruesi i shërbimit	Modeli i operimit
Prishtinë	Pastrimi	Regjional
Prizren	Eko-regjioni	Regjional
	Kompani private	Privat
Gjakovë	Çabрати	Regjional
	Kompani private (pa leje të punës nga komuna)	Privat
Graçanicë	Pastrimi	Regjional
	Kompani pa leje të punës nga komuna	
Ranillug	Komuna (me licencë nga Ekohigjena)	PPP

Komuna e Prizrenit është e vetmja komunë në Kosovë e cila i ka ndjekur procedurat e prokurimit për përzgjedhjen e operatorit në ofrimin e shërbimit të grumbullimit dhe transportimit të mbeturinave, siç kërkohet me ligj. Si rrjedhojë, për ofrim të shërbimit, janë përzgjedhur dy kompani: një kompani publike dhe një kompani private. Sipas zyrtarëve komunalë, procedurat e prokurimit kanë rezultuar mjaft të suksesshme si në aspektin e ofrimit të shërbimit ashtu edhe në uljen e kostove të kompanive dhe rritjes së inkasimit.¹⁷

Tenderimi i shërbimit të grumbullimit dhe transportit të mbeturinave duhet të zhvillohet pas një analize të plotë preliminare (analiza e planifikimit të menaxhimit të mbeturinave), duke përcaktuar fushëveprimin e shërbimit (shtrirjen, shpeshhtësinë e grumbullimit, rrugët, mjetet e transportit dhe shportat, mirëmbajtjen, organizmin e inkasimit, llogaritjen e kostove, buxhetin vjetor, ndëshkimet, etj.).

¹⁵ Intervista me zyrtarët e Komunës së Graçanicës

¹⁶ Intervista me zyrtarët e Komunës së Gjakovës

¹⁷ Intervista me zyrtarët e Komunës së Prizrenit

Numri i të punësuarve në komuna dhe kompani të MM

Raportimi dhe krahasimi i numrit të të punësuarve në komunë, përgjegjës për MM, mundëson identifikimin e personelit të tepërt ose të pamjaftueshëm dhe krijon mundësinë për një proces optimizimi. Disa nga komunat e analizuara kanë filluar me procesin e riorganizimit të personelit, deri më tani nuk kanë gjetur zgjidhje solide, e që sipas zyrtarëve ka të bëjë me kufizimet nga niveli qendror.

Duke qenë komuna më e madhe në Kosovë, Prishtina nuk pati shumë probleme në caktimin e personelit për menaxhimin e mbeturinave, pasi që kishte zhvendosur disa punonjës nga departamentet e tjera në këtë njësi.

Përderisa Prizreni ka planifikuar që numri i përgjithshëm i punëtorëve që do të përfshihet në këtë njësi, në një proces që do të përfundojë në vitin 2018, do të jetë 23 persona, sipas Planit Komunal për Menaxhimin e Mbeturinave që ata kanë zhvilluar me Agjencinë Japoneze për Bashkëpunim Ndërkombëtar (JICA), kufizimet nga MAP në rekrutimin e stafit, ka bërë që kjo njësi momentalisht të funksionojë me 4 zyrtarë.¹⁸

Mbikëqyrja, monitorimi, raportimi

Lidhja e marrëveshjes kontraktuale në mes të operatorëve të cilët ofrojnë shërbimin e grumbullimit të mbeturinave dhe komunave mbetet ende sfidë për të gjitha komunat në Kosovë (përveç Prizrenit), e cila në njëfarë mënyre e dikton edhe pjesën e mbikëqyrjes së punëve të operatorëve. Pa një marrëveshje të tillë mbikëqyrja, monitorimi si dhe kushtëzimi janë vështirë të realizueshme.

Në komunat më të mëdha, të tilla si Prizreni dhe Prishtina, mbikëqyrja dhe monitorimi vlerësohet më pak problematik dhe më efikas për shkak të marrëveshjeve me personelin e inspektoratit, si dhe numrit më të madh të inspektorëve. Për shembull, komuna e Prishtinës me inspektoratin e rendit publik do ta kontrollojë ose do të shqiptojë gjoba për kompaninë e menaxhimit të mbeturinave, bizneset, si dhe për kompanitë e transportit dhe ndërtimit, në rast se vërehet ndonjë shkelje. Po ashtu, duhet të kontrollohen detyrat e mbikëqyrjes, raportimit dhe përdorimit të të dhënave për përmirësimin e shërbimit në mënyrë që të përmirësohet efikasiteti. Situata e ngjajshme është edhe në Komunën e Prizrenit, edhe pse ka navojë të punohet më shumë në rritje të efikasitetit të punës së inspektorëve.

Ndërsa komuna e Gjakovës, ka mungesë të mbikëqyrjes dhe monitorimit të duhur për shkak të kapaciteteve jo të mjaftueshme teknike në inspektorat dhe numrit të vogël të inspektorëve për inspektimin dhe zbatimin e ligjeve, rregullave dhe rregulloreve. Situata e njëjtë vërehet edhe në komunat më të vogla (Graçanicë dhe Ranillug), kryesisht si rezultat i stafit të kufizuar që lejohet nga Ministria e Administratës Publike.

Faktor tjetër i mbikëqyrjes së pamjaftueshme/joadekuante, është rëndësia e vogël që i kushtohet mbrojtjes së mjedisit e në veçanti menaxhimit të mbeturinave.

Edhe pse në mungesë të inspektorëve komunalë, zbatimi i Udhëzimit Administrativ për Gjobat Mandatore në komunën e Gjakovës është bërë i mundshëm me vendimin nga kryetarja për lejim të shqiptimit të gjobave edhe nga zyrtarët e tjerë, dhe kjo iniciativë ka bërë që 20 shërbyes civilë të kenë këtë të drejtë të shqiptimit të gjobave, në rast të vërejtjes së ndonjë shkeljeje, nga ndotësit e mjedisit.

¹⁸ Intervista me zyrtarët e Komunës së Prizrenit

Gjithashtu, inspektorët dhe Policia e Kosovës kanë raportuar se numri i madh i rasteve në Gjykatën Themelore të Gjakovës e bën të pamundur që Gjykata t'i prioritetizojë çështjet specifike, siç janë gjobat mandatore. Përveç kësaj, inspektorati ka raportuar se Gjykata kërkon informata shtesë të cilat nuk janë vënë në dispozicion të inspektorit gjatë kohës së shqiptimit të gjobës, të tilla si emri i babait, adresa aktuale, nënshkrimi i shkelësit, etj ¹⁹.

Stacioni Rajonal i Policisë së Kosovës në komunën e Gjakovës dhe Drejtoria e Inspektimit kanë raportuar bashkëpunim të rregullt dhe të ngushtë ndërmjet institucioneve, gjë e cila është përmirësuar dukshëm në periudhat e fundit. Nuk janë planifikuar operime të përbashkëta ndërmjet Policisë dhe inspektoratit, por shumica e bashkëpunimeve shfaqen në baza ad-hoc, siç kërkohet nga inspektorati.

Bashkëpunimi ndërmjet Policisë dhe inspektoratit është thelbësor për shqiptimin e gjobave mandatore. Neni 9 i Udhëzimit Administrativ për Gjyba mandatore parasheh që **“nëse një person fizik ose përfaqësues i personit juridik nuk ofron kartën e kërkuar të identitetit ose refuzon të ofrojë të dhëna personale, inspektorët duhet të kërkojnë ndihmë nga Policia e Kosovës dhe ta shoqërojnë personin e tillë në Stacionin Policor për identifikim”**. Ky proces është gjithashtu thelbësor për zbatimin e Gjobave mandatore përmes Gjykatës Themelore të Gjakovës, nëse gjoba e tillë nuk paguhet vullnetarisht nga shkelësi.

Gjatë intervistave ishte e qartë se i gjithë sektori i menaxhimit të mbeturinave ka mungesë të bashkëpunimit dhe koordinimit të mjaftueshëm ndërmjet kompanive (subjekteve) të cilat ofrojnë këtë shërbim dhe inspektorateve komunale.

¹⁹ Zbatimi i Ligjit Komunal, Raporti i analizës GAP, DEMOS

3.2. Korniza teknike – Aspektet teknike në menaxhimin e mbeturinave

Sistemi i mbulimit me shërbime të mbledhjes së mbeturinave

Mbulimi i të gjithë territorit të Kosovës me shërbim të grumbullimit të mbeturinave, është problematikë me të cilën ballafaqohen komunat dhe qytetarët e Kosovës. Edhe pse në secilën komunë ekzistojnë operatorë të ndryshëm të cilët e ofrojnë këtë shërbim, janë viset rurale ato të cilat më së shumti pësojnë nga mos ofrimi i shërbimit.

Tabela 3: Sistemi i grumbullimit të mbeturinave në komunat e analizuara

Komuna	Kamionët	Mjetet e tjera transportuese	Kontejnerë			Frekuenca e grumbullimit		
			1.1 m ³	7.1 m ³	120 l	Zona 1	Zona 2	Zona 3
Prishtinë – KRM Pastrim	33	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur
Prizren – KRM Ekoregjioni dhe Operatori privat ¹	32	4	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur	3 herë në ditë	Çdo ditë	1 herë/7 ditë
Gjakovë – KRM Çabrati	13	3	208	50	nuk është e njohur	7/7 (1 herë në ditë)	3/7 (2 herë në ditë)	1/7 (1 herë në javë)
Graçanicë – KRM Pastrimi						2 herë/7 ditë	2 herë/7 ditë	1/7 (1 herë në javë)
Ranillug-Komuna	1		220		18	1 herë/7 ditë	1 herë/7 ditë	1 herë/7 ditë

Në bazë të intervistave me akterë të ndryshëm, tendencat për mbulimin e territorit me shërbim të grumbullimit të mbeturinave janë rritur, edhe pse ka ende punë për të bërë, në mënyrë që të zhvillohet një sistem më i mirë për menaxhim të mbeturinave. Mbulueshmëria në territorin e Komunës së Prizrenit është përmirësuar që kur faturimi dhe inkasimi i tarifave realizohet nga komuna.

Situata është ndryshe në komunën e Graçanicës, ku KRM Pastrimi e mbulon vetëm një pjesë të territorit të komunës me shërbim, ndërsa ekziston perceptimi se një pjesë e territorit mbulohet nga kompani të tjera të cilat operojnë pa leje pune nga komuna.

Situatë e ngjashme mbizotëron edhe në komunën e Gjakovës. Një tjetër çështje me rëndësi në mbulimin me shërbime të mbeturinave janë rrugët hyrëse, ku kamionët nuk mund të kenë qasje në lagje për shkak se dimensionet e tyre janë të mëdha (Ranillug dhe Graçanicë), ose për shkak të distancës deri në 40 km nga qendra për të hyrë në një fshat të caktuar.

Në rastet si në Ranillug, apo fshatrat e thella rurale, ku distanca për grumbullimin dhe transportimin e mbeturinave është shumë e madhe dhe gjenerimi i mbeturinave nuk është i mjaftueshëm për ta mbushur kamionin, duhet të merren parasysht alternativa të tjera, të tilla si kontejnerë më të mëdhenj ose nëntokësorë.

Në anën tjetër, vendet e paligjshme të hedhjes së mbeturinave rriten pasi që nuk mund të ofrohet qasje e vazhdueshme në fshatrat e lartpërmendura. Megjithatë, kjo nuk është arsyeja e vetme, pasi ka ende shumë për tu bërë edhe në fushatat e ndërgjegjësimi që duhet të realizohen nga kompanitë e menaxhimit të mbeturinave dhe komunat.

Tabela 4: Mbulueshmëria e territorit dhe numri i deponive ilegale në komunat e analizuara

Komuna	Mbulueshmëria e territorit	Numri i deponive ilegale	Lloji i mbeturinave në deponi
Prishtinë	71.6 %	94	Të përziera komunale dhe ndërtimore
Prizren	85 %	nuk është e njohur	nuk është e njohur
Gjakovë	75 %	70	Të përziera komunale dhe ndërtimore
Graçanicë	70.0 %	17	Të përziera komunale dhe ndërtimore
Ranillug	98.6 %	7	Të përziera komunale dhe ndërtimore

Baza e të dhënave të klientëve

Situata në të cilën Kosova ka kaluar gjatë viteve të fundit, fluksi i madh i ndërtimeve në të gjithë territorin e Kosovës, emigrimet e qytetarëve në vendet e treta si dhe migrimet brenda Kosovës (nga viset rurale në qytete), ka paraqitur një sfidë të madhe në listimin e banorëve ose klientëve për shërbimet publike korresponduese. Nuk ekziston një bazë e të dhënave e unifikuar e klientëve për shërbime publike të ndryshme. Operatorët e ndryshëm i kanë shfrytëzuar databazat e veta dhe ekziston një dallim i madh si në numrin e klientëve ndërmjet këtyre databazave, ashtu edhe në shënimet tjera.

Baza e të dhënave saktë do të ndihmonte në planifikim më të mirë të buxhetit për ofrimin e shërbimit të menaxhimit të mbeturinave, pasi që identifikohen saktësisht numri i klientëve që përdorin shërbimin dhe sasia e mbeturinave të gjeneruara. Komuna dhe kompanitë do ta kenë shumë më të lehtë të llogarisin kostot për MM. Si rezultat i bazës së saktë të të dhënave, identifikohen me lehtësi të gjithë klientët të cilët nuk paguajnë.

Komunat të cilat kanë filluar procesin e krijimit të bazës së të dhënave, janë bazuar në të dhënat e tatimit në pronë dhe regjistrimit të popullsisë i cili është zhvilluar gjatë vitit 2011. Kjo, megjithëse është konstatuar të jetë metodë e mirë, nganjëherë ka vështirësi të veta, pasi kërkon shumë punë të përditshme, pasi që baza e të dhënave të pronave të komunave përveç shtëpive ka informacione edhe për garazhet apo pronat e tjera që nuk reflektojnë hapësirën e jetesës për një familje, prandaj ky proces do të kërkojë përditësim të vazhdueshëm të bazës së të dhënave. Për më tepër, vlerësohet se edhe data baza e tatimit në pronë, nuk është 100% e përditësuar.

Në Komunën e Prishtinës si rezultat i përditësimit të bazës së të dhënave në kontinuitet, numri i klientëve nga Janari 2016 në dhjetor 2016, është rritur për 3,639 amvisëri (8.6%) ose 300 në muaj, dhe 192 biznese (4.3%) ose 16 në muaj, e kjo ka ndikuar edhe në rritjen e inkasimit, siç është e paraqitur në tabelën në vijim.

Tabela 5: Klientët, faturimi dhe inkasimi për KRM Pastrimi Janar - Dhjetor 2016

Prishtinë	Nr. i faturave/ muaj	Shuma e faturuar/ muaj	Shuma mesatare	Shuma e paguar	% Gjithsej
Amvisëritë - Janar	42,242	198,537.40	4.70	162,412.89	81.80
Amvisëritë - Dhjetor	45,881	215,640.70	4.70	183,326.80	85.01
Bizneset – Janar	4,461	33,149.14	7.43	22,543.65	68.01
Bizneset - Dhjetor	4,653	34,426.42	7.43	23,122.53	67.17

Në mënyrë që të minimizohen gabimet në bazën e të dhënave të klientëve, propozohet të krahasohet baza e të dhënave të klientëve të cilëve iu ofrohet shërbimi i grumbullimit të mbeturinave me bazat e të dhënave të shërbimeve tjera publike, siç janë: furnizimi me ujë dhe energji elektrike. Me këtë do të bëhet e mundur që të identifikohen familjet që aktualisht banojnë në pronë, kundrejt amvisërive që zotërojnë një pronë por jetojnë jashtë vendit dhe përdorin pronën për një kohë të caktuar të vitit.

Bazat e të dhënave për ekonomitë familjare

Në tabelën e mëposhtme shohim se krahasimi në mes të bazës së të dhënave të klientëve nga burime të ndryshme na jep një pasqyrë shumë të qartë se cilat nga komunat e analizuara duhet të prioritetizojnë çështjen e përditësimit të bazës së të dhënave të shërbimit të grumbullimit të mbeturinave.

Tabela 6: Krahاسimi i bazës së të dhënave në mes kompanive që ofrojnë shërbimin e grumbullimit të mbeturinave, regjistrimit të popullsisë dhe KEDS

Komuna	Numri i amvisërive sipas kompanisë	Numri i amvisërive sipas regjistrimit civil në vitin 2011	KEDS (klientët) në vitin 2016	Boshllëku
Prishtinë	50,536	40,528	51,231	2 %
Prizren	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur	nuk është e njohur
Gjakovë	9,370	nuk është e njohur	23960	137 %
Graçanicë	2,388	2,388	5,774	129 %
Ranillug	1,249	1,249	nuk është e njohur	0 %

Nga analiza krahasimore e bazës së të dhënave, konkludojmë se secila nga komunat ka specifika të ndryshme në këtë kontekst.

Në Komunën e Prishtinës baza e të dhënave të klientëve të amvisërive të KRM Pastrimi është kryesisht e përditësuar, dhe boshllëku qëndron në krahasimin e të dhënave të kompanisë me ato të KEDS me diferencë prej 500 klientëve.

Në komunën e Prizrenit, verifikimi i të dhënave të klientëve është bërë nga njësia e menaxhimit të mbeturinave e themeluar në komunë, të cilët kanë përdorur bazën e të dhënave të tatimit në pronë për të përditësuar bazën e tyre të të dhënave. Ky proces vazhdon ende, dhe kryesisht bëhet në bashkëpunim me qytetarët të cilët lajmërojnë për gabimet eventuale²⁰.

Në komunën e Gjakovës shërbimin e grumbullimit të mbeturinave e ofron KRM Çabrat, dhe dy kompani private. Për analizë janë marr parasysh vetëm të dhënat nga Çabrat, dhe këtu vërehet një hendek i madh në bazën e të dhënave të kompanisë në krahasim me të dhënat nga burimet e tjera. Kjo tregon se potenciali i klientëve të Çabratit mund të rritet për më shumë se 50% në amvisëri dhe biznese.

Në Graçanicë baza e të dhënave të klientëve i takon KRM Pastrimit. Nga krahasimi i burimeve të ndryshme të informacionit rezulton se të dhënat e komunës japin një numër tjetër në krahasim me të dhënat e KRM Pastrimi dhe KEDS, por sipas zyrtarëve komunal baza e të dhënave mbulon vetëm ¼ e gjithsej klientëve që ata kanë.

Komuna e Ranillugut ballafaqohet me problemin e përdorimit të licencës nga kompania “Eko-higji-ena”, për të ofruar shërbimin, të cilin e ofron vet komuna. Për këtë arsye Eko-higji-ena mban bazën e të dhënave të konsumatorëve në vend të komunës së Ranillugut. Në përgjithësi, mund të konsiderohet se **baza e të dhënave e konsumatorëve** do të ketë nevojë për përmirësim, të vihet lehtësisht në përdorim, t’i reflektojë përditësimet e fundit dhe të shërbejë në mënyrën më të mirë ndaj përdoruesve. Është e nevojshme që këto baza të të dhënave t’i përshtaten nevojave dhe sistemit që komunat do ta përdorin.

²⁰ Intervista me zyrtarët komunal – Komuna Prizren

Baza e të dhënave për bizneset

Baza e të dhënave për klientët e biznesit është më problematike për kompanitë të cilat ofrojnë shërbimin e grumbullimit të mbeturinave.

Nga të dhënat e KRM Pastrimi, duke i krahasuar me të dhënat nga Administrata tatimore e Kosovës, del se vetëm 1/5 e bizneseve janë të regjistruar si klientë të Pastrimit.

Tabela 7: Krahasimi i bazës së të dhënave në mes KRM Pastrimi dhe ATK për biznese

KRM Pastrimi ²		Baza e të dhënave të Administratës Tatimore për bizneset aktive
Bizneset	4,653	22,623
17,970 që mungojnë		

Duke marrë parasysh se kemi të dhëna të besueshme nga administrata tatimore së bashku me krahasimin me të dhënat e KEDS mbi bizneset, ajo jep një numër të konsiderueshëm prej 17,970 klientëve që ka më shumë gjasa të mungojë në bazën e të dhënave të KRM Pastrimi dhe është e qartë se ky numër duhet t'iu atribuohet bizneseve.

Pra, nga baza e të dhënave të Pastrimit mund të shihet se jo të gjitha bizneset janë pjesë e saj, pasi që ata janë të lirë të zgjedhin midis kompanive të ndryshme të licencuara të grumbullimit të mbeturinave, ku në shumicën e rasteve prodhuesit e mëdhenj të mbeturinave si supermarketet, qendrat tregtare, fabrikat etj. kanë tendencë që të bëjnë marrëveshje me kompanitë e tjera të licencuara të grumbullimit të mbeturinave. Ky lloj i mundësisë së marrëveshjes që u është dhënë atyre, është një mënyrë për manipulim, pasi ka raste kur prodhuesit e mëdhenj përdorin pikat e grumbullimit të mbeturinave publike për të hedhur mbeturinat e tyre duke shkaktuar tejkalimin e kapaciteteve aktuale të shportave të mbeturinave të cilat normalisht janë caktuar për amvisëri.

Si zgjidhje për këtë problem mund të ndiqen disa veprime të mëposhtme:

- Rregulla specifike për biznese: bizneset që duan të përdorin një shërbim specifik privat të mbeturinave duhet të sigurojnë kontratë, të përmendin dhe të identifikojnë kontejnerët privat që përdorin, në mënyrë që kjo të mund të kontrollohet. Dënimet dhe/ose faturimet për muajt e mëparshëm mund të përcaktohen gjithashtu.
- Në anën tjetër, inspektorati komunal mund të zhvillojë një aktivitet mbikëqyrës për të kontrolluar dhe identifikuar biznesin që zyrtarisht ka një ofrues të shërbimeve, por që përdor shërbimet publike: këto biznese duhet të marrin faturat dhe/ose dënimet.

Përdorimi i teknikave të reja (GIS) në sektorin e MM-ve

Përdorimi i teknologjisë Sistemi Informativ Gjeografik (GIS - Geographical Information System) mbështet optimizimin e menaxhimit të mbeturinave komunale duke ofruar mundësinë e grumbullimit, analizimit dhe prezantimit të të dhënave. Aplikacioni QGIS i cili i ofrohet përdoruesve pa pagesë, në fushën e menaxhimit të mbeturinave përdoret për të krijuar bazën e saktë të të dhënave të klientëve si dhe për të planifikuar grumbullimin dhe transportimin e mbeturinave: optimizimin e rrugëve, rishpërndarjen e kontejnerëve dhe ridizajnimin e plotë të sektorit. Qëllimi kryesor është identifikimi i saktë i klientëve, zvogëlimi i distancës dhe kohës së grumbullimit. Optimizimi i rrugës ka ndikim të drejtpërdrejtë në uljen e kostove (të karburantit dhe mirëmbajtjes) si dhe impakteve mjedisore për shkak të emetimit të gazrave serrë.

Përdorimi i GIS në sektorin e menaxhimit të mbeturinave jo vetëm që do t'ia mundësonte kompanive të mbeturinave menaxhimin e gjendjes së kamionëve dhe shpërndarjen e tyre në qytet, por do t'i jepte një kuptim inkasimit të tarifave në bazë të lagjes.

Për të përmirësuar efikasitetin e inkasimit së tarifave, Sistemi Informativ Gjeografik dhe në veçanti QGIS, është një mjet i shkëlqyeshëm për të pasur një pasqyrë të qartë të të dhënave gjeografike në dispozicion. Do të ndihmojë në zbulimin e vendeve ku inkasimi i tarifave nuk bëhet në mënyrë të duhur dhe t'i përcakton boshllëqet ku mungon informacioni dhe i cili duhet gjetur.

Mirëmbajtja e aseteve

Në përgjithësi, sektori i menaxhimit të mbeturinave karakterizohet me mirëmbajtje të kushtueshme për shkak të llojit të kamionëve, kontejnerëve dhe natyrës së punës. Kompanitë regjionale duhet të ndajnë një pjesë të konsiderueshme të buxhetit për mirëmbajtjen e aseteve. Për shkak të kamionëve që ka marrë si grant nga Qeveria e Japonisë, Komuna e Prizrenit ka kosto të ultë të mirëmbajtjes në krahasim me kompanitë tjera regjionale të mbeturinave. Kështu, përmes përmirësimit të inkasimit të tarifave, kjo komunë ka mundësi të bëjë planifikime paraprake për kostot e mundshme të mirëmbajtjes, ku në këto situata kostot gjithmonë janë më të ulëta sesa riparimet në raste emergjente.

Mirëmbajtja si dhe planifikimi paraprak për mirëmbajtje në anën tjetër janë faktor të rëndësishëm për të siguruar vazhdimësinë e mbledhjes së mbeturinave, pasi që nuk duhet të ketë mungesa në ofrimin e shërbimit për shkak të ndikimit që mbeturinat mund të kenë në mjedis dhe shëndet.

Tabela 8: Krahasimi i mirëmbajtjeve vjetore të kamionëve sipas komunave

Mirëmbajtja vjetore e kamionëve			
KRM/Komuna	Nr. i kamionëve	Kostoja e mirëmbajtjes vjetore (Euro)	Kosto mesatare/kamion/vit (Euro)
KRM Pastrim	33	133,408	4,044
KRM Çabрати	13	110,562	8,504.75
Ranillug	1	1,332	1,332

Nga tabela e mësipërme mund të shihet se kostot vjetore të riparimit të kamionëve nuk janë të larta. Megjithatë, KRM Çabрати bën përjashtim pasi që kostoja mesatare e mirëmbajtjes së kamionëve në vit është mjaft e lartë, si rezultat i vjetërsisë së kamionëve dhe planifikimit jo të duhur të mirëmbajtjes. Nga ana tjetër, Komuna e Ranillugut shpenzon më pak para në mirëmbajtje për shkak se kamioni është i ri në krahasim me komunat e tjera.

Nga tabela e mësipërme vërejmë se kompanitë/komunat kanë llogaritur vetëm vlerën e mirëmbajtjes së kamionëve, duke mos konsideruar kostos e mirëmbajtjes së kontejnerëve dhe pajisjeve të tjera të cilët janë në pronësi të tyre, e që në fakt do të ishte një kosto shumë më e lartë.

Mbeturinat nga ndërtimi/demolimi dhe mbeturinat inerte

Sipas Udhëzimit Administrativ (UA) Nr. 07/2015, menaxhimi i këtij lloji të mbeturinave është obligim i komunës. Sipas këtij Udhëzimi Administrativ, komuna në bashkëpunim me komunat përreth, mund ta ndërtojë një deponi për mbeturinat nga ndërtimi/demolimi me qëllim të mos degradohet edhe më tej mjedisi. Ky UA gjithashtu përcakton kriteret për përzgjedhjen e vendeve të përshtatshme për këtë lloj të mbeturinave, ku ndër më të rëndësishmet janë:

Vende të përshtatshme për deponimin e këtij lloji të mbeturinave mund të jenë vendet që më parë janë shfrytëzuar për eksploatim me qëllim të mbushjes së gropave, kanaleve të ndryshme të formuara në mënyrë të natyrshme, vende të degraduara si rezultat i erozionit ose rrëshqitjeve të dheut, apo vende tjera të ngjashme.

Megjithatë, siç është përmendur edhe më lartë, është përgjegjësi e secilës komunë t'i trajtojë mbetjet e demolimit/inerte. Mund të thuhet se të gjitha komunat në Kosovë kanë mbetur prapa në krijimin e deponive/vendeve të përshtatshme për depozitimin e këtyre mbeturinave.

Si rezultat i kësaj, shumica e deponive ilegale në komuna përbëhen nga mbeturina të demolimit/inerte. Nga intervistat e realizuara, është vënë re se komunat aktualisht nuk angazhohen mjaftueshëm në parandalimin e këtij fenomeni, pasi që ky lloj i mbeturinave mblidhet si mbeturinë normale nga kompanitë me vullnet të mirë, por në anën tjetër, rritja në sasinë e mbeturinave, të cilat nuk janë të detyruar që t'i mbledhin, ndikon edhe në çmimin që ata duhet të paguajnë për deponitë.

Të gjitha planet komunale të menaxhimit të mbeturinave kanë të trajtuar mbetjet inerte dhe zgjidhjet që duhet të ndërmerren nga komunat. Për këtë qëllim, komunat duhet të angazhohen më tepër në përmbytjen e kërkesave të përcaktuara dhe të dakorduara prej tyre në këto plane.

Nga komunat e analizuara, vetëm Komuna e Gjakovës është duke punuar në zgjidhjen e çështjes së mbeturinave nga ndërtimi, ka përcaktuar lokacionin. Gjithashtu, është në procedurën e caktimit të tarifave për mbledhjen dhe trajtimin e këtyre mbeturinave.

Mbeturinat shtazore

Mbeturinat shtazore mund të konsiderohen si mbeturinat më problematike që bien nën përgjegjësinë e komunave. Këto mbeturina janë problematike për shkak se nuk pranohen nga deponitë, megjithatë, ka raste që deponitë i pranojnë këto mbeturina në mungesë të hapësirës së duhur për trajtimin e tyre.

Në shumicën e rasteve, burimet e këtyre mbeturinave nuk mund të identifikohen pasi që depozitohen si mbeturina të tjera komunale, si dhe depozitimi i tyre bëhet gjatë natës kur inspektorët komunal nuk janë në detyrë. Prandaj, identifikimi i mishtoreve dhe fabrikave të përpunimit të mishit është i nevojshëm, por përderisa nuk ekziston ndonjë zgjidhje institucionale, propozohet që këto mbeturina të mbliidhen dhe të depozitohen ndaras, ku më vonë pas ndërtimit të deponisë do të na jepte idenë mbi kapacitetin e gjenerimit të këtij lloji të mbeturinave si dhe do të mundësohet krijimi i një baze të duhur të të dhënave që do të shërbente për të identifikuar nëse ndonjë nga këto mbeturina depozitohen në mënyrë të paligjshme. Duke ndjekur parimin “Ndotësi paguan”, këto aktivitete të veçanta të menaxhimit dhe “trajtimin” të mbledhjes së mbeturinave shtazore kërkojnë një tarifë të veçantë.

Vendi/deponia për këtë lloj të mbeturinave është duke u ndërtuar nga donacionet BE-së dhe Qeverisë së Kosovës, ku në bazë të natyrës së këtyre mbeturinave pritet që të bie nën menaxhimin e Agjencisë së Veterinës në Kosovë, e cila përmes një udhëzimi tjetër administrativ pritet të ofrojë detaje teknike lidhur me menaxhimin e tyre.

3.3. Korniza Financiare – financimi i shërbimeve që lidhen me menaxhimin e mbeturinave

Buxheti për menaxhim

Duke marrë parasysh kërkesat e Ligjit për Mbeturina që shërbimet e grumbullimit të mbeturinave të tenderohen, në mënyrë që komunat të kenë mundësi të fillojnë zbatimin e Ligjit, komunat duhet të planifikojnë buxhet për këtë shërbim.

Komunat aktualisht nuk kanë të ndarë buxhet të nevojshëm për menaxhim të mbeturinave.

Ministria e Financave duhet të angazhohet që:

- Të sigurojë që secilës komunë t’i ndahet buxheti i nevojshëm për menaxhimin e mbeturinave;
- Duke pasë parasysh që menaxhimi i mbeturinave është shërbim, buxheti për këtë qëllim duhet të ndahet në kuadër të kategorisë ekonomike “Mallërat dhe Shërbimet”;
- Më tutje, brenda kategorisë ekonomike “Mallërat dhe Shërbimet”, buxheti duhet të ndahet në kuadër të programit “Shërbimet Publike”
- Nëse në kuadër të programit “Shërbimet Publike” nuk ekziston një nënprogram adekuat për këto shërbime atëherë të krijohet një nënprogram i ri me emërtimin “shërbimet për menaxhimin e mbeturinave” apo me çfarëdo emërtimi tjetër adekuat

Kategoria ekonomike: Mallërat dhe Shërbimet**Programi:** Shërbimet Publike**Nënprogrami:** Shërbimet për menaxhimin e mbeturinave

Gjatë viteve të fundit, disa komuna, në mungesë të mjeteve të mjaftueshme financiare nga kategoria mallëra dhe shërbime, i kanë paguar shërbimet e grumbullimit të mbeturinave nga buxheti për investime kapitale. Për këtë, të njëjtat kanë marrë vërejtje nga Auditori i Përgjithshëm.

Ministria e Financave ka bërë të ditur se tashmë, çdo komunë që është e gatshme të marrë përsipër menaxhimin e mbeturinave (përfshirë inkasimin dhe pagesën e shërbimeve ndaj kompanive të MM) mund të aplikojnë në MF për kod të veçantë të identifikuar si 50423 dhe me përshkrimin **Shitja e shërbimeve dhe inkasimi nga menaxhimi i mbeturinave**.

Tarifat për shërbimin e grumbullimit dhe transportit të mbeturinave

Tarifat për shërbimin e grumbullimit dhe transportit të mbeturinave fillimisht u përcaktuan nga Zyra Rregullatore për Ujë dhe Mbeturina. Kur përgjegjësia e menaxhimit të mbeturinave u bartë tek komunat sipas Ligjit nr. 04 / L-060 për mbeturinat, komunat ishin të detyruara të caktojnë tarifat për kategori të ndryshme të klientëve dhe të njëjtat të konsultohen edhe me publikun dhe të aprovohen në kuvendin komunal.

Komunat e analizuarat i kanë përcaktuar tarifat për kategori të ndryshme të klientëve ose janë në proces të përcaktimit. Për komunën e Gjakovës, të dhënat nuk janë paraqitur për shkak se janë në përpilim e sipër të Rregullores se re për menaxhimin e mbeturinave, në të cilën rregullore do të vendosin edhe tarifat e reja. Ndërsa, Komuna e Prishtinës është në proces të ri-caktimit të tarifave për grumbullimin e mbeturinave, por për momentin janë duke u përdorur tarifat e mëposhtme.

Tabela 9: Tarifat për grumbullimin e mbeturinave në Komunitet e analizuar

	Amvisëritë	Veprimtaritë dhe shërbimet e vogla zejtare	Shërbimet e mesme/ mëdha me kosto të ulët	Shërbimet të mesme/ mëdha me kosto të moderuar	Shërbimet e mesme/ mëdha me kosto të lartë	Konsumatorët me kontrata të veçanta	Institucionet
Prishtina	4.70 €	8.40 €	12.00 €	20.60 €	20.60 €	10.50 € çdo zbrazje 1.1m ³	10.50 € çdo zbrazje 1.1m ³
						40.8 € çdo zbrazje 7.10 m ³	40.80 € çdo zbrazje 7.1 m ³
Prizreni	3.88 €	4.48 €	10.47 €	18.50 €	20.60 €	10.5 € çdo zbrazje 1.1 m ³	10.50 € çdo zbrazje 1.1 m ³
						40.80 € çdo zbrazje 7.1 m ³	40.80 € çdo zbrazje 7.1m ³
Graçanica	4.70 €	6.40 €	6.40 €				
Ranillug	3.24 €	7.75 €	7.75 €	9.74 €	25.78 €/ në muaj	28.59 € / në muaj	

Nga tabela e mësipërme shohim se tarifat variojnë varësisht nga komuna, mirëpo në secilën komunë kemi një tarifë e cila konsiderohet si e përballushme për qytetarët por edhe për kategoritë e tjera. Kjo tarifë nuk përlogaritë sasinë e mbeturinave të gjeneruara por është e unifikuar për të gjitha amvisëritë.

Tarifa për shërbimin e mbeturinave në nivel vendi nuk është e lartë dhe vlerësohet se mund të mbulojë kostot poqëse inkasimi është i rregullt. Mirëpo, shkalla e inkasimit për këtë shërbim është e ulët dhe kjo e pamundëson ofrimin e shërbimit në nivel të kënaqshëm.

Sa i përket inkasimit në komunën e Prishtinës, ekziston një rritje dhe mendohet se kjo ka ardhur si rezultat i një fushate për mbledhjen e borxheve të realizuara nga KRM Pastrimi.

Tabela 10: Performanca financiare e KRM Pastrimi gjatë vitit 2016 në Komunën e Prishtinës dhe Graçanicës

Komuna	Nr. i faturave/ muaj		Shuma e faturuar/muaj (euro)		Shuma e Paguar		Gjithsej në %	
	Amvisëri	Biznese	Amvisëri	Biznese	Amvisëri	Biznese	Amvisëri	Biznese
Prishtina	523,721	54,202	2,461,488.70	402,544.34	2,211,073.16	288,864.08	89.83 %	71.76 %
Graçanica	2,230	158	10,481.00	1,006.06	2,177.80	368.78	20.78 %	36.66 %

Nga tabela e mësipërme shohim se KRM Pastrimi në komunën e Graçanicës, ka problem me inkasimin e mjeteve nga të dy kategoritë. Një përqindje e ulët e shpenzimeve vjetore të kompanisë mbulohen nga pagesat e qytetarëve, për faktin se nuk ekziston ndonjë masë e kushtëzimit që do t'i detyronte qytetarët të paguajnë dhe që as baza e të dhënave të klientëve nuk është e përditësuar.

Komuna e Graçanicës ka nënshkruar një Memorandum Mirëkuptimi me KRM Pastrimi, duke u zotuar të paguajë për atë që nuk paguhet nga qytetarët e saj dhe në fakt ata kanë paguar 91,857 euro (sipas Raportit të Përgjithshëm të Auditimit) vetëm në vitin 2015, një shumë që korrespondon me faturat e papaguara të qytetarëve të saj.

Në Komunën e Gjakovës, nga të dhënat e vitit 2014, 86% e amvisërive marrin shërbime nga KRM Çabрати, kurse pjesa tjetër mbulohet nga dy kompani private, të cilat operojnë pa ndonjë marrëveshje paraprake me komunën.

Në tabelën e mëposhtme janë paraqitur të dhënat për performancën finaciare të kompanisë Çabрати, nga kuptojmë se inkasimi është shumë i ulët, veçanërisht duke marrë parasysh se në këto shifra janë përfshirë edhe borxhet e vjetra. Është thelbësore që performanca e sistemit të faturimit të kësaj kompanie të rritet në mënyrë që të rritet edhe cilësia dhe efikasiteti i shërbimeve.

Tabela 11: Performanca financiare e KRM Çabрати

	Amvisëri	Biznese	Institucione	Gjithsej
Gjakova 2014				
Potenciali i vlerësimit të klientit	22'205	4'761	110	27'076
Numri i klientëve që marrin fatura (2014)	9'370	1'933	104	11'407
% e klientëve që marrin fatura	42%	41%	95%	42%
Numri i faturave të lëshuara mujore	112'440	23'196	1'248	136'884
Numri i faturave të paguara	56'339	9'752	1'123	67'214
Potenciali i faturimit	1'332'300	440'118	105'636	1'878'054
Shuma e faturuar	562'200	178'691	99'874	840'765
% e faturuar	42%	41%	95%	45%
Shuma mesatare për faturë	5.00	7.70	80.03	6
Tarifat e inkasuara + Faturat e paguara	281'695	78'535	89'886	450'116
% inkasimit/ potenciale	21%	18%	85%	24%
Efikasiteti i inkasimit të tarifave	0.50	0.44	0.90	0.54

Gjakova 2014-Potenciali dhe efikasiteti i faturimit

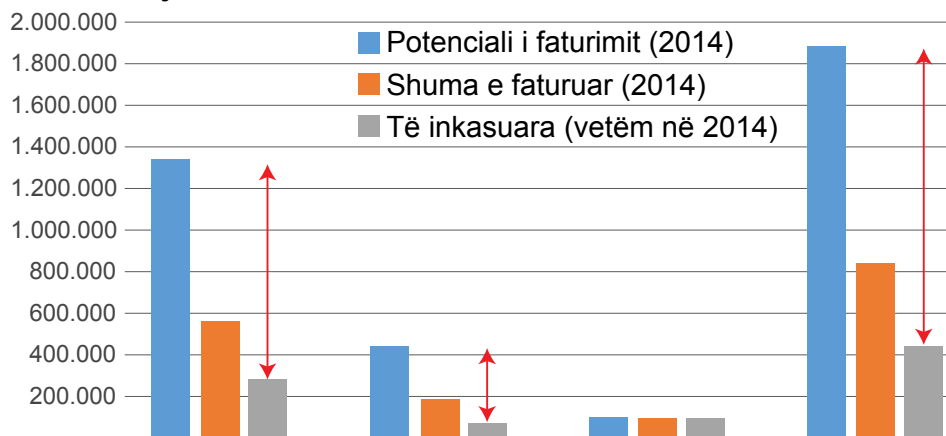

Figura 1: Potenciali i klientëve që duhet të futen në sistemin e grumbullimit të mbeturinave

Situata në realitet mund të ndryshohet nëse Çabrati dhe komuna do të bënin më shumë përpjekje në regjistrimin e klientëve të cilëve iu ofrohet shërbimi por nuk janë të regjistruar. Kjo është paraqitur në figurën e mësipërme, e cila shpjegon numrin e klientëve potencialë kundrejt klientëve që janë në bazën e të dhënave të Çabrati dhe buxhetit potencial që kjo kompani do të kishte nëse shkalla e inkasimit do të ishte në 100%.

Kostoja aktuale vjetore e shërbimit është llogaritur rreth 500,000 €. Potenciali i përmirësimit të sistemit të faturimit tregon mundësinë e financimit të shtrirjes së shërbimit në të gjithë territorin ose për të përmirësuar shërbimin duke futur aktivitete shtesë (riciklim, makina për pastrim) dhe madje të hapin derën për uljen e tarifave, nëse një pjesë më e madhe e popullatës paguanë faturat.

Komuna e Ranillugut ka nevojë për një buxhet vjetor prej rreth 19,000 Euro për të mbuluar shërbimet e menaxhimit të mbeturinave, ndërsa inkasimi aktual është 56%.

Sistemi i faturimit dhe inkasimit të tarifave

Faturimi dhe inkasimi i tarifave për shërbimin e grumbullimit dhe transportit të mbeturinave në të gjithë Kosovën (përveç Prizrenit), realizohet nga kompanitë të cilat e ofrojnë këtë shërbim.

Tabela 12: Sistemi i faturimit dhe inkasimit në komunat e analizuar

Komuna	Përgjegjës	Shpeshtësia	Sistemi	Pagesat	Shkalla e inkasimit	Kushtëzimi
Prishtina	KRM Pastrimi	Në muaj	derë më derë	12 herë/vit	80%	Jo
Prizreni	Komuna	Në vit	postë	4 herë/vit	80 %	Po
Gjakova	Çabrati	Në muaj	derë më derë	12 herë/vit	54%	Jo
Graçanica	KRM Pastrimi	Në muaj	derë më derë	12 herë/vit	20 %	Jo
Ranillug	Ekohigjiena/ Komuna	Në muaj	derë më derë	12 herë/vit	56%	Jo

Komuna e Prizrenit është komuna e parë dhe vetme në Kosovë që faturimin dhe inkasimin e tarifave e realizon nga departamenti i menaxhimit të mbeturinave në komunë, ndonëse kishte shumë dyshime nëse ky sistem do të ishte i suksesshëm ose do të ishte vetëm një testim.

Sipas kompanive të MM-së në Komunën e Prizrenit, inkasimi i tarifave tani realizohet në një shkallë më të madhe se 80% dhe është duke u përmirësuar dita ditës²¹. Faturat lëshohen një herë në vit përmes një shërbimi postar, ndërsa pagesat mund të bëhen deri në 4 këste. Buxheti vjetor për sektorin e mbeturinave në komunën e Prizrenit është 1,200,200. 00 Euro. Buxheti vjetor sipas zyrtarëve komunal thuajse mbulohet nga faturat aktuale të paguara, dmth. nëse të gjitha faturat paguhen me kohë, sektori mund të jetë i pavarur.

Në bazë të kompanive të MM-ve, kushtëzimi i qytetarëve me shërbime të ndryshme komunale ka luajtur rol të rëndësishëm në arritjen e këtyre shifrave, si dhe ka dëshmuar të jetë një metodë e suksesshme, pasi që programi softuerik i cili përdoret në njësinë e MM, nuk i lejon asnjë zyrtari që t'i lëshojë ndonjë dokument komunal borxhlinje.

Mjetet dhe shpeshtësia e faturimit dhe pagesës mund të përmirësohen edhe më tej në mënyrë që shpërndarja e faturave dhe inkasimi i tarifave të jetë më efikas.

Sistemi i faturimit në komunën e Prishtinës, Gjakovës dhe Graçanicës, realizohet nga Kompanitë (Pastrim dhe Çabrat), faturat lëshohen çdo muaj dhe dërgohen derë më derë, ku inkasanti pret të inkasojë paratë menjëherë. Ky proces është treguar joefikas për arsyet e poshtëshënuara:

- Nuk janë të pranishëm në shtëpi në kohën kur dërgohet fatura;
- Nuk janë në gjendje të paguajnë menjëherë me të holla;
- Pagesat mund të bëhen më vonë në arkat e kompanive ose përmes bankës, për shkak të mos zbatimit të duhur, niveli i borxheve mbetet i lartë;
- Disa biznese pretendojnë se kanë kontratë me kompani private, me qëllim që të shmangin pagesën e tarifës ose të paguajnë një tarifë shumë të ulët e cila nuk përputhet me shërbimin.

Kostoja e sistemit të faturimit dhe mbulimi i tarifës është i lartë, duke përdorur shumë burime njerëzore. Një sistem më i thjeshtë dhe më efikas mund të lirojë burimet njerëzore për detyra të tjera, si: përmirësimi i bazës së të dhënave të klientëve, rikthimin e borxheve, mbikëqyrjen e shërbimit ose shërbime të pastrimit.

Komuna e Graçanicës ka nënshkruar një Memorandum Mirëkuptimi me KRM Pastrimi, duke u zotuar të paguajë për atë që nuk paguhet nga qytetarët e saj dhe në fakt ata kanë paguar 91,857 euro (sipas Raportit të Auditimit të Përgjithshëm) vetëm në vitin 2015 një shumë që korrespondon me faturat e papaguara të qytetarëve të saj. Në këtë komunë urgjentisht duhet të bëhet verifikimi i bazës së të dhënave të klientëve, në mënyrë që të paraqiten të dhëna më reale, pasi do të ndihmojë në planifikimin e ardhshëm.

Sistemi i faturimit në Komunën e Ranillugut, është i ndryshëm nga komunat tjera, gjenerimi i bazës së të dhënave të klientëve dhe lëshimi i faturave bëhet nga ana e KRM Ekohigjiena, ndërsa ato shpërndahen nga personeli i angazhuar komunal në grumbullimin e mbeturinave. Pjesa tjetër e procedurës është e njëjtë sikur në komunat e tjera, ku inkasanti pret të marrë paratë menjëherë. Sipas studimit të bërë nga instituti GAP (organizatë lokale jo-qeveritare) mbi borxhet publike, borxhlinjtë më të mëdhenj të kompanive rajonale të mbeturinave janë amvisëritë, të pasuara nga bizneset dhe institucionet.

²¹ Intervista me zyrtarët komunal – Komuna e Prizrenit

Tabela 13: Borxhlinjtë e KRM-ve sipas kategorive

Amvisëritë	Bizneset	Institucionet
63%	22%	15%

4. NDËRGJEGJËSIMI I PUBLIKUT

Menaxhimi i duhur i mbeturinave të ngurta komunale është çështje shumë e rëndësishme për Qeveritë, publikun dhe agjencitë ndërkombëtare të donatorëve që veprojnë në Kosovë, pasi që pasojat direkte dhe indirekte për publikun dhe mjedisin po bëhen secilën herë më të dukshme dhe akute. Adresim i çështjes së menaxhimit të duhur të mbeturinave të ngurta duhet të jetë objektiv i rëndësishëm i politikave të shtetit, sepse nga njëra anë rritet vetëdija e qytetarëve për efektet anësore të dëmshme, dhe nga ana tjetër ndikon në zvogëlimin e sasisë së gjenerimit të mbeturinave të ngurta, e cila është rritur mjaft në dekadat e fundit, ndaj edhe kapaciteti menaxhues i komunave nuk është në gjendje të reagoj ndaj këtyre ndryshimeve.

Tri janë probemet më të mëdha në ndërgjegjësimin e publikut në raport me menaxhimin e mbeturinave. E para: kur individët vendosin se çfarë të konsumojnë, asnjëherë nuk marrin parasysh sa mbeturina gjenerojnë, për shkak se pasojat e jashtme të gjenerimit të mbeturinave, si: ndotja e ajrit dhe ndotja e ujit janë injoruar nga individët, dhe kjo ka dërguar në rritjen e sasisë së mbeturinave të prodhuara dhe asgjësuar. Së dyti, në Kosovë një pjesë e madhe e bizneseve dhe ekonomive familjare nuk paguajnë për hedhjen e mbeturinave dhe poashtu kostot e asgjësimit të mbeturinave nuk pasqyrohen në çmimet që ata paguajnë për aktivitetet e përditshme, kjo dërgon në gjenerimin më të madh të mbeturinave, e kundërta do të ndodhte nëse ata do të paguani më shumë për mbetjet shtesë të krijuara, sipas kostos margjinale sociale, shëndetësore ose mjedisore. Problemi i tretë qëndron në menaxhimin e dobët në sektorin e mbeturinave si në nivelin lokal ashtu edhe në atë qendrorë, e që pason me përhapjen e sëmundjeve, ndotjen e ajrit, ujit, mungesën e estetikës dhe pasoja të tjera.

Në këtë rast ndërgjegjësimi i publikut shihet si instrument shumë i rëndësishëm, për të arritur qëllime të caktuara, si ulja e sasisë së mbeturinave të gjeneruara, hudhja në vendet e shënuara për këtë qëllim, mos asgjësimi i mbetjeve në forma që ndotin ajrin dhe tokën, etj.

Përgjegjësinë për ndërgjegjësimin e publikut e mbajnë komunat dhe kompanitë e MM, të cilat për shkak të buxhetit të limituar nuk kanë planifikuar ndonjë aktivitet i cili do të kishte impakt në qështjet e ngritura më lart.

Në planet e menaxhimit të mbeturinave të komunave të analizuara, secila nga komunat ka planifikuar ndarjen e mjeteve finaciare për aktivitete të ndërgjegjësimit të publikut, mirëpo mbetet të shihet se sa do të jenë të realizueshme në vitet në vijim.

Sinteza dhe propozimet

Rezultatet e analizës së gjendjes ekzistuese në sektorin e menaxhimit të mbeturinave, janë të paraqitura në tabelën në vijim.

Tabela 14: Sinteza e studimit dhe propozimet

Sinteza

		Prishtinë	Prizren	Gjakovë	Graçanicë	Ranillug
--	--	-----------	---------	---------	-----------	----------

Organizata

Ofruesi i shërbimit		KRM Pastrimi	Operatori privat dhe Ekoregjioni	Çabrat	KRM Pastrimi	Vetë Komuna
Njësia e menaxhimit të mbeturinave		Po	Po	E planifikuar	E planifikuar	E planifikuar
Mbulimi me shërbime	%	100%	100%	86%	Pjesërisht	100%

Korniza financiare

Tarifa						
Viti i të dhënave		2016	2016	2014	2016	2016
Amvisëritë	€/në muaj	4.7	3.88	5	4.7	3.24
Biznesi (mesatarja)	€/në muaj	7.4	11.15	7.7	6.4	17.49
Shuma e faturuar	€/në vit	2,864,033	Nuk dihet	840,765	11,487	Nuk dihet
Shuma e paguar, borxhi i përfshirë	€/në vit	2,499,937	Nuk dihet	450,116	2,547	Nuk dihet
% e pagesës	%	87%	70%-80%	54%	22%	56%
Buxheti vjetor	€/në vit	2,440,398	1,200,200	500,000	Nuk dihet	19,000
Mbulimi me buxhet vjetor	%	102%	70%-80%	90%	Nuk dihet	100%

Sistemi i faturimit						
Përgjegjës		KRM Pastrimi	Komuna	Çabrat	KRM Pastrimi	Ekohigjiena/ Kom.
Shpeshtësia		Në muaj	Në vit	Në muaj	Në muaj	Në muaj
Sistemi		derë më derë	postë	derë më derë	derë më derë	derë më derë
Pagesat		12herë/vit	4 herë/ vit	12 herë/ vit	12 herë/ vit	12 herë/vit
Kushtëzimi i amvisërive		Jo	Po	Jo	Jo	Jo
Kushtëzimi i bizneseve		Jo	Po	Jo	Jo	Jo

Regjistri i klientëve

Viti		2016	2016	2014	2016	2016
Klientët e KRM, Amvisëritë	numri	50,354	Nuk dihet	9,370	2,230	1,249
Klientët e KEDS (elek.), Amvisëritë	numri	51,231	Nuk dihet	22,205	5,100	1,249
Boshllëku	%	2%	Nuk dihet	137%	129%	0%
Klientët e KRM, bizneset	numri	4,653	Nuk dihet	1,933	Nuk dihet	Nuk dihet
Adm. tatimore bizneset aktive	Numri i biz.	22,623	Nuk dihet	4,761	Nuk dihet	Nuk dihet
Hendeku	%	386%	Nuk dihet	146%	Nuk dihet	Nuk dihet
Duket në rregull						
Hendeku kryesor, veprimi duket të jetë i nevojshëm						
Nuk dihet, apo mbetet të kuptohet						

Tabela 15: Propozimet për veprim

Duke marrë parasysh këto të dhëna, mund të propozohen veprimet kryesore në vijim:

	Përmirësimet e mundshme kryesore	Prishtina	Prizreni	Gjakova	Graçanica	Ranillugu
A	Futja e procedurës së tenderimit për shërbimet e mbeturinave	e nevojshme	në rregull	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
B	Efikasiteti dhe reduktimi i kostove të sistemit të rimëkëmbjes së taksave	e nevojshme	në rregull	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
C	Kushtëzimi i ekonomive familjare	e nevojshme	në rregull	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
D	Kushtëzimi i bizneseve	e nevojshme	në rregull	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
E	Zgjerimi i bazës së të dhënave të klientit	e përfshirë	në rregull	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
F	Transferimi i sistemit të faturimit në Komunë	e përfshirë	e përfunduar	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
G	Kadastr i biznesit dhe mbikëqyrja	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
H	Llogaritja e taksave për biznesin	gati e përfunduar	gati e përfunduar	gati e përfunduar	gati e përfunduar	gati e përfunduar
I	Analiza e shërbimeve aktuale (rrugëve) dhe propozimi për zgjerimin e mbulimit të shërbimit	gati e përfunduar	gati e përfunduar	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
J	Përmirësimi i cilësisë së shërbimit	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
K	Përmirësimi i mbikëqyrjes dhe raportimit	e realizuar	e realizuar	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
L	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave nga demolimet (vendi, rregullat, tarifat, dënimet)	e nevojshme	e nevojshme	e realizuar	e nevojshme	e nevojshme
M	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave të kafshëve (identifikimi i prodhuesit, rregullat, organizimi i zgjidhjes, tarifat, mbikëqyrja, dënimet)	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme
N	Mirëmbajtja, modelet, udhëzuesit, mjetet, organizimi, kontratë për një mirëmbajtje të mirë të kamionëve dhe kontejnerëve	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme	e nevojshme

Propozimet për përmirësimin e situatës janë si në vijim:

- Futja e procedurës së tenderimit për shërbimet e mbeturinave:** Procedura e tenderimit është një fazë shumë e rëndësishme në procesin e menaxhimit të mbeturinave, krijon kornizën dhe kushtet e detajuara ekonomike për një kohë të caktuar (maks. 3 vite sipas KRPP-së). Për këtë arsye duhet të zhvillohet me kujdes me ndihmën e ekspertëve të specializuar të kësaj fushe. Udhëzuesi jepet në shtojcën A.
- Efikasiteti dhe ulja e kostos së sistemit të inkasimit së taksave, përmirësimi i sistemit të faturimit/taksës:** Duhet të bëhet një analizë e detajuar e personelit dhe kostos për operim të sistemit të faturimit/taksës, me propozimin për ta thjeshtuar dhe/ose për ta ndryshuar atë (shpeshtësia, shpërndarja, faturimi me energji elektrike, taksën e ujit ose pronës, transferimi në komunë)
- Kushtëzimi:** Projekti për zbatimin e sistemit të kushtëzimit për amvisëritë dhe qytetarët, sipas modelit të Prizrenit.
- Kushtëzimi:** Projekti për zbatimin e sistemit të kushtëzimit për biznese.

- e. Baza e të dhënave të klientëve:** Duhet bërë analiza e potencialit të përmirësimit të bazës së të dhënave të klientëve, duke e krahasuar me bazat e të dhënave të tjera (regjistri civil, sistemi i faturimit të energjisë elektrike ose ujit, imazhet e GIS dhe ato satelitore). Për këtë duhet të bëhen propozimet për metodologjinë, planifikimin dhe objektivat dhe një pilot projekt në një zonë të kufizuar.
- f. Transferimi i sistemit të faturimit në Komunë:** (Përdorimi i modelit të Prizrenit), transferimi i sistemit të faturimit në komunë duhet të organizohet dhe planifikohet. Pasi që komuna e Prizrenit ka marrë përsipër inkasimin e tarifave, u vërejt se ka një përmirësim të vazhdueshëm, duke parë rezultatet e përmirësimit, iniciativa e njejtë duhet të ndiqet së shpejti nga Prishtina dhe disa komuna të tjera, e cila pritët që të rrisë inkasimin e tarifave në nivelet e dëshiruara.
- g. Kadastr i biznesit dhe mbikëqyrja:** Studimi dhe mbikëqyrja e bizneseve dhe prodhuesve të mëdhenj të mbeturinave mund të organizoheshin dhe të zhvilloheshin me qëllim që të përshtatën taksat me shërbimin e vërtetë sipas parimit ndotësi pagan.
- h. Llogaritja e taksave për biznesin:** Situata e secilës komunë në lidhje me taksat e biznesit mund të jetë e ndryshme, por të gjithë duhet të aplikojnë parimin ndotësi pagan. Nëse është e nevojshme, duhet të zhvillohet një analizë dhe të propozohet një sistem i përshtatshëm i taksës. Çështja e biznesit që ka një kontratë private, por përdor shërbimin publik mund të zhvillohet në mënyrë që të bëhet një zgjidhje.
- i. Analiza e shërbimeve aktuale (rrugëtimi) dhe propozimi për zgjerimin e mbulimit me shërbime:** Për komunën që konsideron të ketë problem të madh në mbulimin me shërbim, duhet të elaborohet përshtatja e planit të menaxhimit të mbeturinave me qëllim të krijimit të buxhetit dhe marrjes së vendimit. Me qëllim përcaktimin e gjendjes aktuale dhe potencialin e optimizimit mund të konsiderohet aplikimi i GPS (i përkohshëm, 1 deri në 3 javë) në kamionë për të identifikuar rrugëtimin dhe për identifikuar hendekun dhe në anën tjetër të matet koha, kilometrat dhe konsumi. Kjo mund të sigurojë bazën për identifikimin e hendekut, për të përcaktuar objektivat dhe për të llogaritur koston shtesë.
- j. Përmirësimi i cilësisë së shërbimit:** Për komunën e cila ka mbuluar një pjesë të konsiderueshme të buxhetit përmes sistemit të përmirësuar të bazës së të dhënave dhe sistemit të faturimit mund të realizohet përmirësimi i nivelit të cilësisë së shërbimit. Kjo kërkon një kalkulim të ri të kostove (operacionale dhe investive) në mënyrë që të jetë në gjendje të marrë një vendim të mirë dhe të sigurojë qëndrueshmërinë e operimit.
- k. Përmirësimi i mbikëqyrjes dhe raportimit:** Nevoja për mbikëqyrjen e shërbimit të menaxhimit të mbeturinave dhe të praktikave të mira/të këqija të popullsisë është një çështje që deri sot nuk është ndjekur asnjë procedurë e duhur nga inspektorët komunal. Mbikëqyrja, monitorimi dhe raportimi janë të ndërlidhura në mes vet. Për funksionimin e duhur të sistemit, monitorimi dhe raportimi duhet të realizohet në mënyrë të vazhdueshme. Është vënë re se degradimi i mjedisit në të shumtën e rasteve po ndodh pas orarit të punës së inspektorëve komunal, duke u bazuar në faktin e resurseve të kufizuara njerëzore për të mbuluar me inspektim secilën lagje, si dhe vetëdijen e kompanive për grumbullimin e mbeturinave se nuk ka kuadra të cilat e monitorojnë punën e tyre. Kjo do të rezultojë në menaxhimin jo adekuat të mbeturinave. Situata pritët të ndryshojë kur inkasimi i tarifave do të merret nga komunat, pasi njësitë e themeluara brenda komunave do të jenë drejtpërdrejtë përgjegjëse për monitorimin dhe raportimin e sektorit të mbeturinave. Iniciativa e ndërmarrë nga Komuna e Prizrenit dhe e ndjekur nga Prishtina duket të jetë premtuese. Së fundmi, implementimi i teknologjive të reja të tilla si GIS në inkasimin e

tarifave dhe bazës së të dhënave të klientëve është e nevojshme pasi kjo është e ndërlidhur me performancën e sektorit të menaxhimit të mbeturinave.

- l. Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave nga demolimet/inerte** (lokacionet, rregullat, tarifat dhe ndëshkimet): Praktikë e këqija me trajtimin e mbeturinave nga demolimet i shumëfishojnë deponitë ilegale dhe kërkojnë masa të shtrenjta të korrigjimit. Kjo pikë është qartazi nën përgjegjësinë e komunave dhe detyrimet përfshijnë detyrat teknike (përkufizimin e lokacionit), detyrat kontraktuale, rregullative dhe mbikëqyrëse (rregullat, tarifat, kontrollet, ndëshkimet dhe komunikimin).
- m. Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave të kafshëve** (identifikimit i prodhuesit, rregullat, organizimi i zgjidhjeve, tarifat, mbikëqyrja, ndëshkimet): Menaxhimi i mbeturinave të kafshëve (eshtrat, etj.) është më i vështir për shkak se nuk ekzistojnë zgjidhje të mira ligjore dhe teknike. Megjithatë, duhet gjetur një zgjidhje duke ndjekur parimin “ndotësi paguan”. Kjo duhet të realizohet me një inventar të prodhuesve, përkufizimi të rregullave, tarifave dhe ndëshkimeve, organizmit të mbledhjes së veçantë dhe zgjidhjeve provizionare (të ndahet shkarkimi (dumping) në kolona të ndara).
- n. Mirëmbajtja:** Nga intervistat me zyrtarët e kompanive dhe komunave ka rezultuar se mirëmbajtja e kamionëve në sektorin e menaxhimit të mbeturinave është vitale, në mënyrë që edhe sistemi të funksionoj si duhet, si dhe tashmë dihet korrelacioni mes vjetërsisë dhe kostos. Duke marrë parasysh se shumica e kamionëve që operojnë në këtë sektor janë të vjetër dhe kërkojnë mirëmbajtje të vazhdueshme, kjo mund të vërehet me rastin e krahasimit të kamionëve të KRM Çabratit me ata të KRM Eko-regjioni, e që janë 3 vite më të vjetër.

Përvoja ndërkombëtare

Disa nga mësimet nga përvojat ndërkombëtare u raportuan në konferencën kombëtare të 8 dhjetorit, nga eksperti ndërkombëtar për mbeturinat e ngurta, Félix Schmidt, nga CSD Engineers (Zvicër).

Në vijim janë përmbledhur disa nga përvojat në vende të ndryshme në të cilat z. Falix Schmidt ka qenë i angazhuar.

Pavarësisht se për cilin modeli të operimit për grumbullimin dhe transportin e mbeturinave të ngurta jemi përcaktuar (i deleguar tek një kompani private, i deleguar tek një NP, ose që realizohet nga ekipi i punonjësve komunal), dy gjëra janë absolutisht të rëndësishme me qëllim që të sigurohet një raport i mirë efikasitet/kosto e shërbimit:

- a. Një “kontratë” e qartë ose një përkufizim i strategjisë, zgjedhjeve teknike, detyrave të subjektit përgjegjës për grumbullimin dhe trajtimin e mbeturinave;
- b. Një mbikëqyrje e mirë e punës, që mundëson identifikimin e hendekut të cilësisë së shërbimit si dhe vazhdimisht të përshtatet shërbimi me zhvillimin e qytetit.

Përdorimi i mundshëm i GIS dhe të dhënat në dispozicion ofrojnë mundësi tjera për të përmirësuar sektorin e menaxhimit të mbeturinave (c.).

a. Kontrata

Në menaxhimin e mbeturinave ato nuk mund të cilësohen si zgjidhje e mirë apo e keqe. Duhet të merren parasysh zgjidhje të ndryshme dhe të krahasohen për t'i paraqitur komunës opsionet e mundshme, koston e tyre, përparësitë dhe mangësitë e tyre. Në fund, kostoja e operimit është shpesh pika kryesore. Zakonisht, investimet e mëdha fillestare mund të çojnë në uljen e kostonë së operimit, por ato nuk janë gjithmonë të mundshme.

Për këtë arsye, kontrata duhet të bazohet në një analizë të qartë, **evidentimi** i gjendjes aktuale, të mbledhë dhe të analizojë të gjitha të dhënat e nevojshme për vlerësimin e kostonë.

Elementet më të rëndësishme për t'u analizuar janë popullsia, prodhimi i mbeturinave, pajisjet (kamionët, kontejnerët), orari, shpeshësia, orët e punës, rrugët, pikat e grumbullimit, kilometrat, pozicioni i pikave të trajtimit.

Menaxhimi i mbeturinave është një proces logjistik, **parametri kryesor është koha e nevojshme** për të ngarkuar dhe transportuar një sasi të caktuar të mbeturinave. Pjesa më e madhe e kostonë janë kamionët, karburantet dhe punëtorët. Sa më pak kohë që i duhet ekipi për të ngarkuar dhe transportuar mbeturinat, aq më e lirë dhe më efikase do të jetë zgjidhja. Pra, analiza duhet të identifikojë të gjitha zgjidhjet e mundshme për të përgjysmuar kohën. Nga kjo analizë do të zhvillohen **skenarë të ndryshëm të mundshëm** dhe për secilin skenar do të bëhet **llogaritja e kostonë**, duke përfshirë investimet, kostonë e operimit dhe amortizimin. Mbi këtë bazë, autoriteti do të jetë në gjendje të **vendosë** dhe të përzgjedhë zgjidhjen më të mirë për qytetin e tij, bazë për zhvillimin e **planit të menaxhimit të mbeturinave**.

Qyteti i Shkodrës në Shqipëri, në vitin 2007 menaxhimin e mbeturinave e kishte në një gjendje shumë të keqe. DLDP (projekt i financuar nga Zyra Zvicerane, implementuar nga Helvetas), kishte

realizuar një studim evidencues, me qëllim që të ndihmonte komunën për të përgatitur një procedurë tenderimi për mbledhjen e mbeturinave dhe pastrimin e rrugëve.

Përgjegjëse për grumbullimin e mbeturinave në këtë komunë ishte një kompani private. Kontrata që kompania kishte me komunën mund të cilësohej si kontratë “black box”, me shumë pak specifikime dhe kushte, e bazuar në sasi të paushall të mbeturinave, por pa ndonjë matje të sasisë reale të grumbulluar. Kompania kishte kamionë të vjetër dhe mbulonte qytetin me numër të reduktuar të kontejnerëve të vjetër, 100% e tyre të dëmtuar. Gjendja e qytetit ishte dramatike, me pamje shumë të ndotura (foto 1 deri 4). Mbeturinat e hedhura në tokë (foto 1), kontejnerët e vjetër (foto 2), mbetura të hedhura në shtratin e lumit (foto 3). Mbeturinat grumbulloheshin rregullisht vetëm në qendrën e qytetit, kurse pjesët e tjera pastroheshin shumë rrallë ose fare.

Foto 1 (2007)

Foto 2 (2007)

Foto 3 (2007)

Foto 4 (2007)

Grumbullimi i të dhënave dhe evidentimi i gjendjes, tregojnë elementët kryesorë në vijim:

- Një humbje e madhe e kohës si rezultat i mbledhjes së mbeturinave të hedhura në tokë ose kontejnerët e dëmtuar: për të ngarkuar 1 m³ në një kontejner të mirë nevojitet 2 ose 3 minuta për 2 persona. Për të ngarkuar të njëjtën sasi me një kontejner me të gjitha rrotat e dëmtuara, nevojitet për dy herë më shumë kohë, për të ngarkuar të njëjtën sasi nga toka dhe për të pastruar vendin zgjat 4 deri 5 herë më shumë kohë, me 3 ose më shumë persona.
- Kamionët shumë të vjetër ishin gjithashtu një burim i jo efikasitetit, kamionët shpesh dërgoheshin për riparim.

Nga kjo analizë, u zhvilluan diskutime të detajuara me autoritetin me qëllim të vendosjes së prioriteteve dhe strategjive të ndryshme të mundshme. Mbi këtë bazë, u caktuan skenarë të ndryshëm, me llogaritje të kostos (fig 2).

Nga llogaritja e kostos, u pa që shërbimi mund të zgjerohet në 100% të qytetit, për një kosto operative të përgjysmuar prej 40% nga gjendja e mëparshme. Kjo kosto mund të reduktohet me realizimin e investimeve më të mëdha, të cilat nuk konsideroheshin si të mundura. Elementi kyç për këtë reduktim të kostos ishte blerja e një numri të madh të kontejnerëve të rinj, me qëllim që tëzvogëlohej koha e grumbullimit, si dhe për të përmirësuar pamjen e qytetit. Pika tjetër ishte që të organizohej mirëmbajtja e kontejnerëve dhe kamionëve, në mënyrë që të mbaheshin pajisjet në gjendje të mirë e që është e domosdoshme për të mbajtur ritmin e nevojshëm të grumbullimit të mbeturinave.

Figura 2: Rezultati i kalkulimit të kostos të skenarëve të ndryshëm: Kostoja e operimit mund të reduktohet me 40% (opsioni 1), me një shërbim të përmirësuar dhe të zgjeruar në 100% të qytetit. Mund të reduktohet më tepër me strategji të tjera (kontejner më të mëdhenj, dhe ulje të shpeshtësisë), por këto zgjidhje do të kërkonin investime fillestare më të mëdha (opsionet 2 dhe 3).

Kalkulimi i tillë i kostos dhe elaborimi i një plani të menaxhimit të optimizuar të mbeturinave duhet të bëhet në çdo rast, pavarësisht nga lloji i delegimit të shërbimit dhe duhet të jetë bazë e një “kontrate” ndërmjet autoritetit dhe ofruesit të shërbimit dhe mbikëqyrjes dhe raportimit. Duhet të përshtatet dhe të shqyrtohet çdo 5 vjet, me qëllim që të përshtatet skema me zhvillimin e qytetit dhe të përmirësohet në mënyrë progresive niveli i shërbimit, p.sh. futja e mbledhjes selektive hap pas hapi dhe riciklimit, trajtimi i mbeturinave, GPS etj.

b. Rëndësia e mbikëqyrjes dhe raportimit

Mbikëqyrja dhe raportimi janë elemente kyçe për të siguruar dhe përmirësuar cilësinë dhe efikasitetin e shërbimeve.

Në rastin e Shkodrës të vitit 2007, mbikëqyrja u realizua vetëm zyrtarisht, pa asnjë ndërlidhje me realitetin e shërbimit, dhe ndoshta me korrupsionin ose së paku marrëdhënie të ngushta midis kompanisë dhe mbikëqyrësit. Raportimi nuk bazohej në dëshmi (ton, orë pune, km ose raporti për zgjerimin e grumbullimit të mbeturinave dhe pastrimit të rrugëve). Raportimi nuk është përdorur për të paguar kompaninë ose për ta përshtatur sistemin.

Mbikëqyrja dhe raportimi u përshtatën hap pas hap me objektivat e mëposhtme:

- 1. Raportimi si bazë për pagesën e shërbimit:** pagesa e kompanisë duhet të bazohet në shifrat e matjes, si ton të mbeturinave (nevojitet balanca) ose numri i kontejnerëve të mbledhur (në fazën paraprake gjatë së cilës nuk kemi pasur balancim ton peshë).
- 2. Raportimi si bazë e ndëshkimeve.** Pagesat e shërbimit zvogëlohen nëse ka ndëshkime në rast të praktikave të këqija. Ky sistem ndëshkimor ka iniciuar një diskutim të vështirë, por është absolutisht i shpejtë dhe efikas për të përmirësuar cilësinë e shërbimit: posa të zbatohen ndëshkimet, kompania është e detyruar të prezantojë kontrollin e brendshëm dhe të ushtroj presion tek ekipi për të përmbushur kontratën dhe për të shmangur ndëshkimet e reja.

Në fillim (2007), i caktuan ndëshkimet për rastet e mëposhtme:

- a. Për kontejnerë të dëmtuar të pa riparuar

Kompania është përgjegjëse për të zëvendësuar dhe riparuar kontejnerët e dëmtuar brenda 5 ditëve pas njoftimit

- b. Kontejnerët e pa mbledhura

- c. Rugë të papastruara

- d. Hedhja e mbeturinave në një vend të gabuar

- e. Mungesa e shërbimit gjatë fazës së zbatimit

Ishte e rëndësishme që kompania e re të fillonte shërbimin që nga dita e parë kontraktuale

- f. Mos raportimi ose të dhënat e gabuara të raportimit

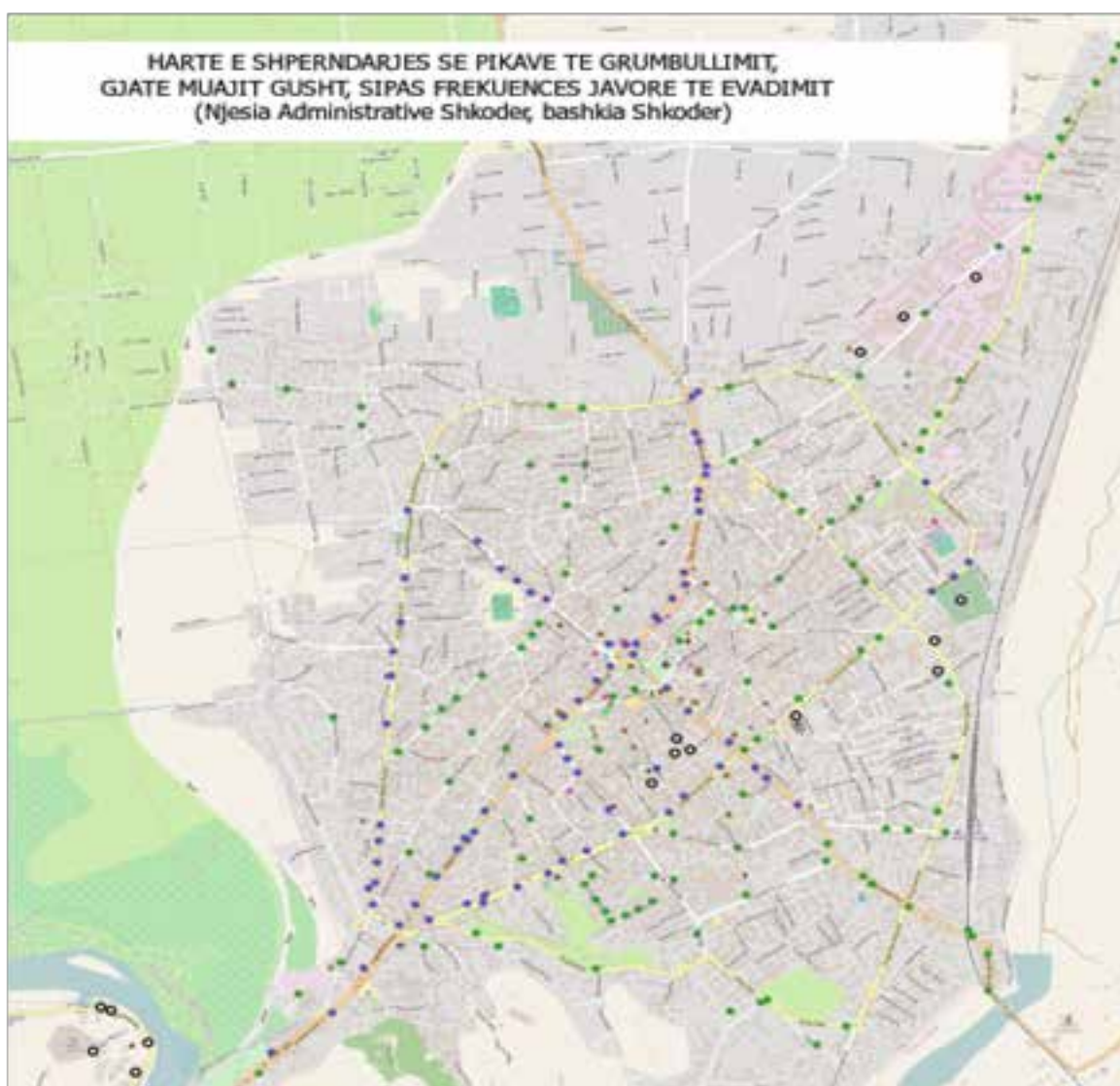

Figura 3: Pamje nga GIS - (Shkodra, 2016) tregon hartën e qytetit në GIS, e cila përdoret për të raportuar shpeshësinë e zbrazjes së kontejnerëve, si bazë për një caktim javor të ndëshkimeve për kontejnerët e pa zbrazur.

3. Raportimi si një proces i mësimit për një përmirësim të vazhdueshëm të sistemit.

Mbledhja e mbeturinave është një proces logjistik dhe duhet të jetë i kontrolluar, optimizuar dhe përshtatur në mënyrë të përhershme me zhvillimin e qytetit. Për këtë, është e nevojshme mbledhja dhe analizimi i të dhënave dhe përdorimi i rezultateve për të marrë vendime javore ose mujore për përshtatjen e sistemit. Edhe kompania po edhe ekipi komunal i mbikëqyrjes duhet të matin punën dhe të shkëmbejnë të dhënat në mënyrë që të jenë në gjendje të përshtaten dhe përmirësojnë sistemin. Të dhënat që duhet t'i jepen kompanisë nga autoriteti duhet të përmenden qartë në kontratë.

Listë jo-përfundimtare e të dhënave

- Orari për çdo kamion dhe çdo ditë: nisja, fillimi i mbledhjes, koha e zbrazjes, përfundimi i punës;
- Sasitë për çdo kamion dhe çdo ditë: rruga, tonët, km, konsumimi i karburantit, numri i punëtorëve;
- Të dhëna mbi mirëmbajtjen parandaluese dhe ad hoc të kamionëve dhe kontejnerëve;
- Pozicionet ku kontejnerët janë të pamjaftueshëm ose të tepërt. Kërkesa për kontejnerë shtesë;
- Pozicionet GPS të kamionëve (rruga dhe orari);
- Pozicioni i pikave të reja të zeza, apo pikave të paautorizuara të hedhjes së mbeturinave (inerte / ndërtimeve, kafshët, shëndetësi, industriale, e kopshtit, etj);
- Pozicioni i sasive të mëdha të mbeturinave nga biznesi i pa regjistruar.

Të dhënat e siguruar nga mbikëqyrësit, me ndihmën e udhëheqësit të njësisë mund të japin të dhëna shtesë:

- Kontrollimi i të dhënave të ofruara nga kompania (orari, ton, ...);
- Kontejnerët e pa zbrazur, rrugët ose zonat;
- Cilësia dhe sasia e shërbimeve: kontejnerët e pa zbrazur, rrugët e pa-pastruara, pikat e papastruara të grumbullimit, kontejnerët e dëmtuar;
- Aktivitetet jashtë kontraktuale të ekipit të kamionëve (pushimet ose rrugët jashtë kontratës, hedhjet ilegale, aktivitetet ilegale, alkool, ekip i pakompletuar, problemet e sigurisë, ndriçim i pamjaftueshëm, mungesë e uniformave ose materialit të sigurisë, etj.).

Nga interpretimi i këtyre të dhënave përmes raporteve javore ose mujore, vendimet mund të merren çdo javë, nga autoritetet dhe/ose nga kompania për të siguruar ose përmirësuar shërbimin siç është:

- Ndërrimi dhe riparimi i kontejnerëve të dëmtuar;
- Sigurimi i kontejnerëve të rinj ku ata janë qartazi të pamjaftueshëm, ose largimi i tyre atëherë kur nuk përdoren;
- Përshtatja e rrugëtimit ose orarit ;
- Organizimi i mirëmbajtjes së kamionëve dhe organizimi i zgjidhjeve alternative;
- Dërgimi i një ekipi të specializuar për pastrimin e deponive të mbeturinave inerte ose ndërtimore, depozitat e mbeturinave të vëllimshme, shtratin e lumit, kanalizimeve, etj;
- Dërgimi i një mbikëqyrësi për të vlerësuar/përshtatur kategoritë e tarifave të biznesit që prodhojnë më shumë mbeturina sesa që supozohet;

- Dërgimi i një mbikëqyrësi ose polici për informata ose për sanksionimin e praktikave të këqija;
- Përshtatja dhe organizimi i ekipit të mbledhjes, etj.

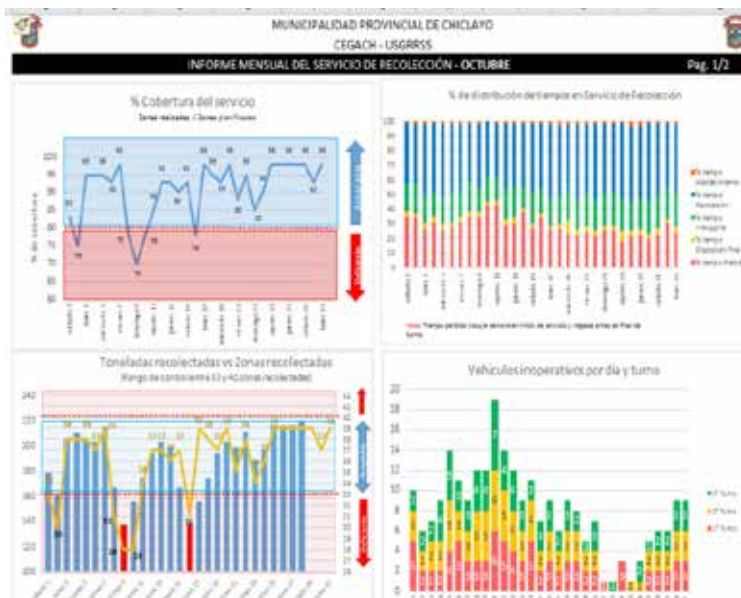

Figura 4: Raporti i monitorimit të qytetit Chiclayo

Kjo figurë shfaq një pjesë të një raporti të monitorimit të qytetit Chiclayo, Peru (2016), tregon mbulimin e përditshëm me shërbime, sasinë e mbledhur të mbeturinave dhe kohën e humbur nga kamionët në aktivitetet e panevojshme. Këto të dhëna mundësojnë përcaktimin dhe zbatimin progresiv të masave korrektuese në mënyrë që të përmirësohet përdorimi efikas i kamionëve dhe orëve të punës.

c. Mundësitë për futjen e GIS në menaxhimin e mbeturinave.

Tashmë është e mundur të gjesh në internet informata të hollësishme gjeografike për gjendjen e aktuale të vendit dhe veçanërisht për elementët kryesorë të dobishme për menaxhimin e mbeturinave:

- Ndërtesat
- Rrjeti rrugor

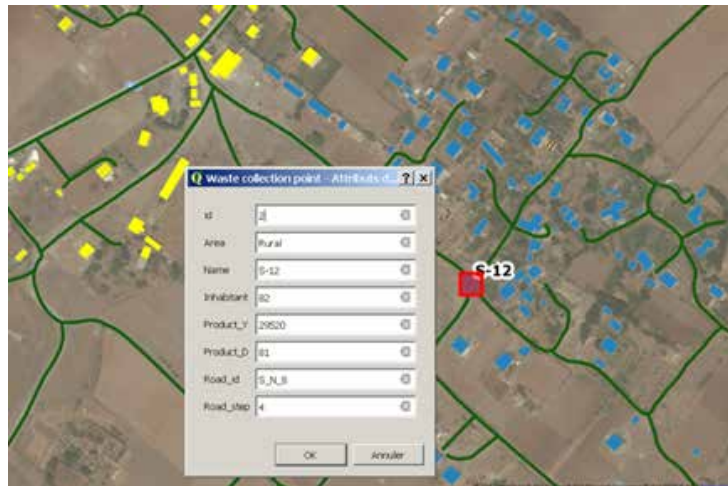

Figura 5: Pamje nga GIS

Figura 5 tregon një zonë të Shqipërisë, me rrjetin e rrugëve dhe të gjitha ndërtesat në zonë. Çdo rrugë dhe ndërtesë është e lidhur me një bazë të të dhënash ku mund të gjenden apo shtohen karakteristika të ndryshme në sistemin GIS, p.sh. numri i banesave ose lloji i biznesit, numri i familjeve ose njerëzve, përdorimi i përhershëm apo sezonal, emri i klientit ose letërnjoftimi, etj.

Planifikimi i menaxhimit të mbeturinave:

Këto të dhëna mund të përdoren për planifikimin e menaxhimit të mbeturinave.

Nga i njëjti shembull, është e mundur të llogaritet numri i shtëpive dhe njerëzve të shërbyer nga një pikë e grumbullimit (në të kuqe) në një distancë prej 200 m nga rruga (në ngjyrë të kaltër). Kjo mundëson që të vlerësohet numri i kontejnerëve të nevojshëm në këtë pikë për një shpeshtësi të caktuar.

Duke përdorur një kalkulum të tillë është e mundur të llogaritet skenari i ndryshëm i rrugëtimit dhe pozita e pikave të grumbullimit. Për çdo skenar, mund gjithashtu të llogaritet numri i pikave të grumbullimit, koha dhe km e kamionëve, baza e llogaritjes së kostos së operimit të secilit skenar. Figura në vijim përfaqëson vlerësimin e katër strategjive të ndryshme të grumbullimit, nga një grumbullim i kufizuar në rrugën kryesore drejt një grumbullimi të plotë derë më derë. Për secilin skenar mund të llogaritet përqindja e mbulimit me shërbim (%) dhe kostos specifike, e që i mundëson autoritetit të marr një vendim të qartë.

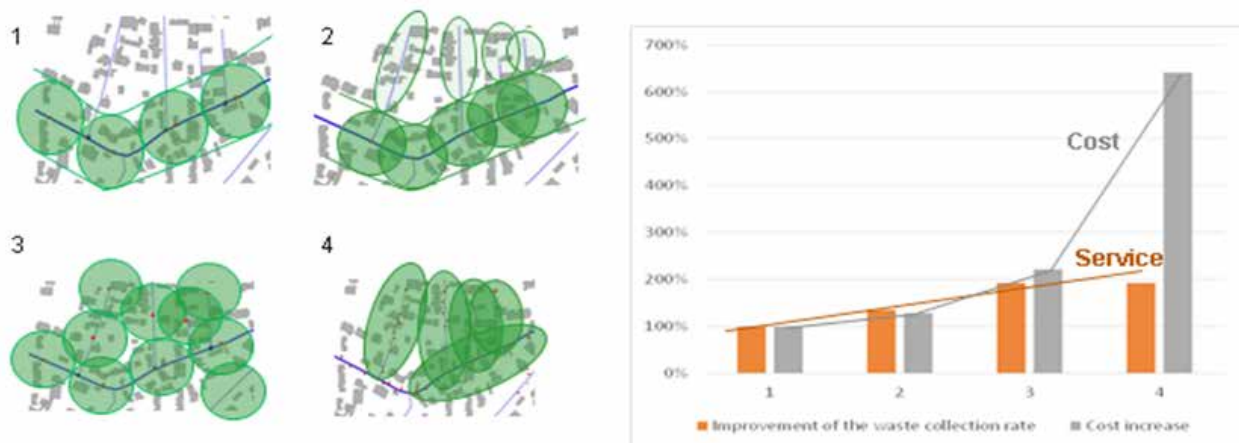

Figura 6: Pamje nga softueri për MM

Regjistri i klientëve:

Baza e të dhënave GIS mund të përdoret gjithashtu për kontrollin, menaxhimin dhe zgjerimin e bazës së të dhënave të klientëve dhe sistemit të faturimit.

Pasi baza e të dhënave dhe sistemi i faturimit të jenë të lidhura me sistemin GIS, të gjitha shtëpitë të cilat nuk janë të përfshira në bazën e të dhënave të klientëve mund të vërehen qartazi. Kjo mundëson që të vërehen se ku duhet dërguar inspektorët për regjistrimin e klientëve të ri, familjeve ose bizneseve. Gjithashtu mund të vërehet se ku klientët nuk paguajnë faturën, ku duhej të fokusoheshin fushatat informuese apo veprime të tjera.

Gjithashtu mund të jetë interesante që të krahasohen të dhënat e regjistrimit të klientëve me bazën e të dhënave të tjera gjeografike si regjistri i tatimit në pronë, ose regjistrat e klientëve të kompanive të energjisë elektrike ose të ujit, me qëllim që të zgjerohet lista e klientëve.

GPS dhe logjistika

Të dhënat e GPS mund të futen në sistemin GIS, për të analizuar se ku kamionët po e humbasin kohën ose cilat janë zonat më të mëdha të pambuluara. Kjo mund të lejojë përshtatjen e rrugëtimit dhe përmirësimin e mbulimit të shërbimit.

Figura 7: Sistemi i GPS

Figura tregon një rezultat të sistemit GPS të përdorur në Chiclayo (Peru 2017) për të kontrolluar në kohë reale dhe në baza javore pozicionin dhe rrugëtimin e kamionëve, dhe vendet ku ata ndaluan për kohë më të gjatë.

Integrimi progresiv i GIS në aktivitetet komunale ofron gjithashtu shumë mundësi dhe interesa të tjera.

Shtojca 1: Hapat e nevojshëm për tenderimin e shërbimit të grumbullimit të mbeturinave

Procedura e tenderimit është një fazë shumë e rëndësishme në procesin e menaxhimit të mbeturinave. Ajo krijon dhe ngritë kuadrin, kushtet e detajuara dhe ekonomike për një kohë të caktuar (maks. 3 vite sipas KRPP). Për këtë arsye duhet të realizohet me kujdes.

Si udhëzues paraprak tentativë, mund të propozohen hapat e mëposhtëm:

- Organizimi fillestar:

Është e rëndësishme që grupi përgjegjës për procesin të përcaktohet mirë dhe të mbështetet fuqimisht nga Kryetari i Komunës

- Caktimi i **menaxherit të projektit**, përgjegjës;
- Caktimi i **këshillit drejtues** përgjegjës për krijimin e planit të menaxhimit të mbeturinave dhe procedurës së prokurimit;
- Caktimi i ekspertit, nëse ka, të ngarkuar për të ndihmuar Këshillin;
- Caktimi i akterëve që duhet konsultuar dhe informuar për procesin dhe rezultatet (Këshilli Komunal, kryetari i fshatrave, etj.);
- Caktimi i afatit kohor të procesit të planifikimit dhe informimit të Kryetarit të komunës;
- Vlerësimi bazë.

Në këtë fazë është e rëndësishme të grumbullohet dhe të analizohet:

- Cila është gjendja aktuale e shërbimit?
- Cilat janë të dhënat në dispozicion që mund të shërbejnë si bazë për përcaktimin e shërbimit të ardhshëm të menaxhimit të mbeturinave?

B1 gjendja aktuale e shërbimit

Të dhënat janë të ngjashme me ato të analizës aktuale të hendekut duke përfshirë nëse është e mundur elementet vijuese:

- Lloji i shërbimeve ekzistuese (mbledhja, pastrimi, larja);
- Organizimi i shërbimeve ekzistuese (private, publike) dhe ekipi i angazhuar (administrativ, shofer, punëtor, pastrues, mekanik, etj);
- Shtrirja e shërbimeve ekzistuese: shtrirja gjeografike, cilësia;
- Rugëtimi dhe pozicioni i kontejnerëve ose pikave të grumbullimit të mbeturinave, shpeshtësia;
- Kostoja e shërbimeve ekzistuese, buxheti vjetor;
- Financimi i shërbimit: tarifatat, organizimi i sistemit të faturimit dhe inkasimi i tarifave, rezultatet (mbulimi) e inkasimit të tarifave, organizimi dhe efikasiteti i mirëmbajtjes, etj;

- Pajisje të disponueshme (kamionë, kontejnerë, makina për pastrim, garazh, punëtori, ambiente personale, deponi ose impiante të tjera të trajtimit, aktivitetet ekzistuese të riciklimit, etj.);
- Problemet kryesore dhe ankesat/pritjet e popullatës.

B2 Të dhëna të disponueshme që do të përdoren për planifikimin e menaxhimit të mbeturinave

Është e nevojshme të identifikohen të dhënat ekzistuese që mund të përdoren për të planifikuar shërbimin dhe për të përcaktuar llogaritjen e kostos. Këto të dhëna mund të jenë:

- Sistemi rrugor (harta, cilësia e rrugës, shpejtësia komerciale e kamionit);
- Tipologjia e zonës së shërbimit (zona urbane, rurale, malore ose e largët, etj.);
- Pozita e klientëve (shtëpi, familje, biznese) dhe pikat teknike (deponi, garazh, punëtori, pikat e grumbullimit të mbeturinave, pompat e benzinës, etj.);
- Numri mesatar i njerëzve/familje për shtëpi;
- Prodhimi mesatar i mbeturinave për kokë banori ose familje, për biznes, institucion (kg/ditë), në secilën zonë specifike të shërbimit;
- Dendësia mesatare e mbeturinave në kontejnerë dhe kamion (kg/m³);
- Materiali tipik i mundshëm (kontejnerë, kamionë): vëllim, karakteristika, konsumimi, etj.

Vendosja e qëllimeve dhe skenarëve

Tenderi duhet të përcaktojë sa më shumë të jetë e mundur fushën e shërbimit. Rreziku për qëndrueshmërinë e sistemit është krijimi i një niveli shumë të lartë të kërkesave shqyrtuar koston dhe mënyrën e financimit. Nëse komuna (dhe në fund qytetari) nuk është në gjendje të financojë shërbimin në nivelin e kërkuar, shërbimi do të rrënohet, ndalet apo derivoj. Për të shmangur këtë vështirësi, nevojitet vendosja e një cikeli të përkufizimit të qëllimit dhe llogaritjes së kostos.

Në fillim duhet të përcaktohen qëllimet dhe prioritetet kryesore të Komunës në shërbimet e mbeturinave, duke iu përgjigjur pyetjeve siç janë:

- Cilat janë zonat e ndryshme të Komunës lidhur me shërbimin?
- Cili shërbim është në secilën zonë: grumbullimi i mbeturinave dhe transporti, pastrimi manual i rrugëve, pastrimi mekanik i rrugëve, larja e rrugëve?
- Cila është shpeshtësia optimale e shërbimit në secilën zonë?
- A ka mundësi të ndryshohet shpeshtësia në zonën urbane dhe rurale?
- A ka mundësi të bëhen investime brenda buxhetit?
- A është buxheti i përshtatshëm? A ekziston ndonjë mundësi për ta rritur atë?
- Kush do të jetë pronari i kontejnerëve: Qytetari? Kompania? Komuna?
- Kush do të jetë pronar i kamionëve: Kompania? Komuna?
- Kush është përgjegjës për riparimin dhe rinovimin e kontejnerëve?

Mbi këtë bazë, detyra e inxhinierit do të jetë që të propozojë dhe të diskutojë me këshillin drejtues, **skenarë të ndryshëm** të zonave, shpeshhtësisë, kontejnerëve dhe kamionëve, për shembull:

- **Skenari 1:** Një herë në ditë, 200 m nga secili qytetar:
 - Kontejnerë plastike 1100 L në tërë territorin;
 - Qendra e qytetit: pika e grumbullimit 400 m në rrugë kryesore, 6/7 ditë në javë 1 ndërrim natën,
 - Periferi: pika e grumbullimit 400 m në rrugë kryesore, 2/7 ditë në javë, 1 ndërrim në ditë
 - zona rurale, 1/7 ditë në javë në, 1 ndërrim në ditë
 - 1/7 ditë në javë në zonën rurale, 1 ndërrim në ditë
- **Skenari 2:** dy herë në javë, 100 m nga çdo qytetar
 - Kontejnerë 1700L dhe 1100L në zonën urbane; 1700L kontejnerë në zonën rurale
 - Qendër e qytetit: pika grumbullimi çdo 200 m në të gjitha rrugët, 2/7 ditë në javë, 1 ndërrim natën,
 - Një ndërrim shtesë në rrugën kryesore çdo ditë (restorante, zona tregtare, tregje)
 - Rrethinat: mbledhja vetëm në rrugët kryesore, pika e grumbullimit çdo 400 m, 2/7 ditë në javë, 1 ndërrim në ditë
 - zona rurale, mbledhja vetëm në rrugët kryesore, në udhëkryqe me rrugë sekondare, 1/7 ditë në javë, 1 ndërrim në ditë

Llogaritja e kostos së skenarëve, krahasimi dhe përgatitja e vendimit:

Mbi këtë bazë, inxhinieri mund të llogarisë koston e investimit dhe koston operative (koston vjetore, koston për ton, koston për familje) të çdo skenari dhe t'i paraqesë rezultatet në Këshillin Drejtues dhe më pas Kryetarit të Komunës për të vendosur për skenarin ose të zhvillojë një tjetër, duke e ditur efektin mbi koston. Mundësia tjetër është që të zhvillohet një skenar hap pas hapi, me një përmirësim të shërbimit gjatë kohës, si për shembull:

- Viti i I-rë: ofrimi i shërbimit në zonën urbane;
- Viti II-të: blerja e kontejnerëve dhe një kamioni të ri dhe zgjerimi i shërbimit në zonën periferike;
- Viti i III-të: blerja e kontejnerëve dhe një kamioni të ri dhe zgjerimi i shërbimit në zonën rurale.

Procesi i para-tenderimit

Komunikimi

Përshtatja e legjislacionit

Hartimi dhe miratimi i Rregullores për Menaxhimin e Mbeturinave, përcaktimi i rregullave, detyrave, organizimit, përgjegjësi, ndëshkimet e nevojshme për një zbatim të mirë të shërbimit të ri. Një model tashmë i miratuar nga disa komuna (siç janë: Prizreni, Vushtrria, Skenderaj) mund të përdoret si shembull, sepse tashmë ka kaluar shqyrtimin e ligjshmërisë nga Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal

Caktimi i zyrtarëve përgjegjës për menaxhimin e mbeturinave brenda komunës, në pajtim me Ligjin për Mbeturina dhe përgjegjës për zbatimin e Rregullores.

Në pajtim me Ligjin për Prokurim Publik dhe aktet nënligjore të KRPP-së, Komuna duhet të planifikojë prokurimin e shërbimeve të menaxhimit të mbeturinave. Një vlerë e përgjithshme totale e shërbimeve që do të prokurohen gjatë vitit fiskal duhet të planifikohet gjatë fazës së planifikimit të prokurimit. Rregullat e hollësishme për planifikimin e aktiviteteve të prokurimit publikohen nga KRPP (Doracaku nr. II) dhe është një praktikë e zakonshme me të gjitha autoritetet publike, duke përfshirë edhe komunat.

Pasi që mbledhja e tarifave duhet të realizohet nga Komuna, është me rëndësi që drejtoria përgjegjëse për financa në Komunë të ketë kodet e kërkuara të dedikuara për të hyrat nga taksat e mbeturinave. Si pjesë e këtyre përpjekjeve duhet të ndërmerret një qasje e konsoliduar nga Asociacioni i Komunave të Kosovës në adresimin e të gjitha çështjeve buxhetore me Ministrinë e Financave, duke përfshirë alokimin e të ardhurave nga të hyrat vetanake (taksa e mbeturinave) dhe shpenzimet (pagesa për shërbimet e prokuruar).

Zhvillimi i dokumentit të tenderit:

Pasi të përcaktohet skenari dhe buxheti, është e mundur të shkruhet specifikacioni i dokumentit të tenderit, me një përshkrim të qartë të:

- Materialit të kërkuar (kontejnerë, kamionë) me kërkesat minimale teknike;
- Zona, rrugëtimi, afati kohor dhe shpeshtësia;
- Përgjegjësia e mirëmbajtjes;
- Detyrat kontrolluese të Komunës dhe kompanisë;
- Të dhënat që kompania duhet t'i mbledhë dhe t'i japë komunës, shpeshtësia (orari kamionëve dhe km, të dhënat e mirëmbajtjes për kontejnerët dhe kamionët, pesha ditore e mbeturinave, etj.);
- Mënyra për të llogaritur koston e shërbimit (për ton, për kontejnerë, ...);
- Ndëshkimet e dhëna kompanisë për praktika të këqija (Kontejnerë të pa-zbrazur, pikat e grumbullimit të ndotura ose rrugët, depozitimi ilegal, etj.);
- Kostoja e shërbimeve shtesë (sigurimi i më shumë kontejnerëve, etj.);
- Mundësia e propozimit të skenarit tjetër alternativë;
- Kriteret e përzgjedhjes së kompanisë, etj.

Tenderimi, vlerësimi i ofertave

Tenderi

Vlerësimi i ofertës

Vendimi

Kontrata

Zbatimi

MENAXHIMI I MBETURINAVE NË KOSOVË:
SFIDAT DHE MUNDËSITË

